

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yüz on dokuzuncu İçtima

29.11.1337 Salı

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık bulâsası	390	edilen şimendifer malzemesine dair Nafza Vekâletinden sual tahriri	392
2. — Teklifler	390	2. — Kars Mebusu Cavid Beyle iki arkadaşının, Iğdır ve Sürmeli kazaları halkına muavenette bulunulmasına dair Dahiliye ve Sıhhiye Vekâletlerinden sual tahriri	392:393
1. — Canik Mebusu Nafiz Beyin, Kanunu Cezanın 37 nci maddesinin tadiline dair kanun teklifi (2/394)	390	6. — Mazbatalar	391
2. — Aydan Mebusu Emin Efendinin, Evkaf Nizamnamesinin 17 nci maddesinin tadiline dair kanun teklifi (2/395)	390:391	1. — İçel Mebusu Ali Efendinin, Mut kazası merkezindeki hamamın imar ve ihtiyasıyla mahalli belediyesine terki hakkında kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/383)	391
3. — Takrirler	393	2. — Edirne Mebusu Şeref Beyin, Belediye rûsumuna dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/380)	391:392
1. — Konya Mebusu Vehbi Efendinin, iane toplanmak suretiyle halkın izacedilmemesine dair tahriri	393:394	7. — Müzakere edilen maddeler	394
4. — İstizahlar	393	1. — Heyeti Vekilenin salâhiyet ve vazifesine dair Encümeni Mahsusun kanun teklifi ve mazbatası (2/361)	394:414
1. — Kars Mebusu Ali Rıza Beyin, telif olan sığırlar hakkında Sıhhiye ve Müdafai Milliye Vekâletlerinden istizah tahriri	393		
5. — Sualler	392		
1. — Erzurum Mebusu Salih Efendinin, Eskişehir'in hiyni tahliyesinde terk			

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 1,15 sonra

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTIPLER : Mahmud Said Bey (Muş), Atıf Bey (Kayseri)

REİS — Meclis küşadedildi. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

(Okundu)

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci celse

Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde saat 1,5 da bilinikat zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu. Kütahya Mebusu Besim Atalay Beyin ordu yedindeki zayıf öküzlerin meccanen köylüye itası hakkındaki teklifi müstaceliyet kararıyla Lâyiha Encümenine, Dr. Suad Beyin mütekaidin, eytam ve eramile arazi tevzii hakkındaki, teklifi, encümenin talebine binaen, Kavanini Maliye Encümenine, Gaziantep Mebusu Ali Cenani Beyle rüfekasının Lâyiha Encümenince şayanı müzakere görülen Ayıntap ahalisine muavenet için Sıhhiye Vekâleti bütçesine para ilâvesine ve mezkûr kasabanın imarı için sarf edilecek kerestenin rüsum ve tekâliften istisnasına dair teklifleri Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümenlerine havale olundu. Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Hilyat ve müzeyyennattan vergi alınmasına ve Muafiyeti Askeriye Vergisi ahzına dair teklifleri Lâyiha Encümeni mazbatası mucibince şayanı müzakere görülmüdi. Ertuğrul Mebusu Necib Beyin Ankara şehrinin nezafetine dair sual taktiri Dahiliye Vekâletine havale olundu. Saruhan Mebusu Reşad Beyin Muvazenei Maliye Encümeninde nizamname mucibince beş âza ile ittihazı karar edilmesine dair taktiri kıraat ve kabul olundu. İkinci ve üçüncü şubelerden tetkiki Hesabat Encümenine intihabedilen âzanın esamisi ve Erzincan Mebusu Emin Beyle Konya Mebusu Vehbi Efendinin Muvazenei Ma-

liye Encümeninden istifa eyledikleri tebliğ olundu.

Bilâhara Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyeti hakkındaki, Kanunun lehte ve aleyhte olmak üzere müzakeresine devam olunarak teneffüs için celse tatil olundu.

İkinci celse

Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde bilinikat mezkûr lâyihai kanuniyenin müzakeresine devam olunarak vaktin geç olmasına mebni Salı günü içtima olunmak üzere saat 4,5 te celseye nihayet verildi.

Birinci Reisvekili Kâtip Kâtip
Hasan Fehmi Mahmud Said Atıf

REİS — Zaptı sabık hakkında mütalâa varmı?

NECİB B. (Ertuğrul) — Benim sualim Dahiliyeden idi. Sıhhiyeye havale edilmiş, tashih edilsin.

REİS — Taktirinizdeki talebiniz Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâletine havalesidir. Taktirinizin tashihini mi yoksa havalenin tashihini mi istiyorsunuz.

NECİB B. (Ertuğrul) — Sual taktiri Dahiliyedendir. Havalede zühul edilmiştir.

REİS — O yolda tashih ederiz.

2. — TEKLİFLER

1. — Çanik Mebusu Nafiz Beyin, Kanunu Cezanın 37 nci maddesinin tadiline dair kanun teklifi (2/394)

REİS — Çanik Mebusu Nafiz Beyin, Kanunu Cezanın 37 nci maddesinin tadili hakkındaki teklifini Lâyiha Encümenine gönderiyoruz.

2. — Aydın Mebusu Emin Efendinin, Evkaf Nizamnamesinin 17 nci maddesinin tadiline dair kanun teklifi (2/395).

REİS — Aydın Mebusu Emin Efendinin Evkaf Nizamnamesinin 17 nci maddesinin tadili hakkındaki teklifi, gerçi bir nizamnameyi tadil teklif ediyor, fakat esbabını encümen tetkik eder. Lâyiha Encümenine gönderelim.

6. — MAZBATALAR

1. — *İçel Mebusu Ali Efendinin, Mut kazası merkezindeki hamamın imar ve ihyasıyla mahalli belediyesine terki hakkında kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/383)*

REİS — İçel Mebusu Ali Efendinin; Mut'taki hamam arsasının belediyeye terki hakkındaki teklifinin şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatasını Kavanini Maliyeye gönderiyoruz.

2. — *Edirne Mebusu Şeref Beyin, Belediye rüsumuna dair kanun teklifi ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/380)*

REİS — Edirne Mebusu Şeref Beyin, Belediye rüsumunun tezyidi hakkındaki teklifinin reddine dair Lâyiha Encümeni mazbatası var, okunacak :

Lâyiha Encümeni mazbatası

Rüsumu belediyenin tezyidini teminen ahali asliyeden olup da rüsumu belediye ahzını istilzam edecek emvali gayrimenkulesi bulunmayan ve ahali asliyeden olmıyanlardan senevi on sekiz yaşından altmış yaşına kadar olan eşhasın Belediye Vergisiyle mükellef tutulmaları lüzumuna dair Edirne Mebusu Şeref Beyin encümenimize muhavvel lâyihai kanuniyesi şayanı müzakere görülmiyerek ekseriyetle reddedilmiştir.

Lâyiha Encümeni Reisi	Mazbata Muharriri
Lâzistan	Yozgad
Esad	Süleyman Sırrı
Kâtip	Âza
Ertuğrul	Mardin
Necib	Midhat
	Derviş

REİS — Efendim sahibi teklif söz söyleyecek mi?

ŞEREF B. (Edirne) — Efendim bendenizin böyle bir teklifte bulunduğumun sebebi, her şehre lieclitticare gelen birçok zevat var. Geliyorlar ve oturuyorlar. Yani burada, şurada, Konya'da, Niğde'de memleketin her tarafında oturuyorlar para kazanıyorlar. Sonra gidiyorlar.

Hiç o memleketin mamuriyetine bir faydaları dokunmuyor. Bu teklifi bunun için verdim. Bu bir, ikincisi, reddeden arkadaşlardan rica ederim ki böyle bir kanun ceffelkalem reddedilmiştir, denmez. Ona bir esbabı mucibe yazılır. Ve şu sebepten naşi reddolunmuştur denir. Bendeniz bu kanunu bu sebepten naşi Meclise teklif ettim. Encümen de «biz bunu şu sebepten dolayı reddettik» der, ondan sonra bendeniz de bunda hiçbir vakit ısrar etmem veya ona göre lâzıglen cevabı veririm. Binaenaleyh bu mazbata esbabı reddi havi olmadığı için tekrar encümene gitsin, evveleminde esbabı mucibesini izah etsin, ondan sonra bendeniz de esbabı ret vârit mi, değil mi izah ederim, Heyeti Celileniz karar verir, meydana çıkar ve iş tariki mantikide yürür. (Muvafık, muvafık sesleri)

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Efendim Şeref Beyefendinin teklifinde iki şık var. Birisini ahali mahalliyeden olup da belediyeye vergi vermesini istilzam edecek emvali gayrimenkulesi bulunmayanlara, biri de yabancı olarak gelip ticaret edenlere vergi tahmil etmektir.

MUSTAFA KEMAL B. (Ertuğrul) — Hiçbir vakit encümenin aleyhinde söz söyleyemezsiniz efendim.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Bendeniz de bu teklifin lehindeydim. Encümente ekseriyetle reddeden arkadaşlarımıza muhalif bulunuyordum. Binaenaleyh mazbata muharriri olmak sıfatıyla bendeniz bu teklifin şayanı müzakere olduğuna kaaniim. Doğru bir tekliftir.

MUSTAFA KEMAL B. (Ertuğrul) — Encümen namına mazbata aleyhine teklifte bulunamazsınız.

HACI TEVFİK Ef. (Kângırı) — Şeref Beyefendi gayet musip bir teklifte bulunmuşlar. Bilmem ki, encümen bu teklifi neden reddetti? Bütün vergiler nispetsiz tarh ve nispetsiz cibayet olunuyor. Belediye Vergisi de hakikaten nispetsizdir. Emlâki olup, emlâkından hiç istifade etmiyenlerden ekseriya vergi alınır. Emlâki olmayıp, memleketin menfaatinden daha ziyade hissedar olanlardan vergi alınmaz. Bunlar ne vergi, ne temettü, ne Belediye Vergisi, hiçbir şeye tâbi değildir. Bunlara memlekette istifadeleri derecesinde vergi tarh etmek lâzımdır. Birçok yerli ve yabancı zevat vardır ki, burada birçok istihsalâtta bulunuyorlar. Katiyen mem-

leketin mamuriyeti nam ve hesabına tanzifatı, tamiyatı namına hiçbir mükellefiyete tâbi değildir. Birtakım fazlalıklar bırakmaktan maada emlâki olmayıp ticaretle veyahut başka bir işle meşgul olanların belediyeye her halde vergi vermesi elzemdir. «Belediye yollara bakmıyor, belediye sokaklara bakmıyor, tanzifata bakmıyor, belediye şunu yapmıyor, bunu yapmıyor» diye memlekette belediyeyi en ziyade tenkid edenler de beş para vermeyenlerdir. Para verenler katiyen tenkidatta bulunmuyorlar. Çünkü belediyelerinin halini biliyorlar ve belediyelerinin varidatının bu masarifi cesimeye kâfi gelmiyeceğini biliyorlar, sükût ediyorlar. En ziyade para vermeyenler belediyeye hücum ediyorlar. Her halde Şeref Beyin teklifinin kabulüyle âcilen müzakeresini ben de teklif ederim.

REİS — Encümen namına söz söyleyecek zevat varsa söz vereyim. Süleyman Sırrı Bey muhalif oldukları için şahsı namına söylediler. Encümen, mazbatasını terviç yolunda müdafaatta bulunacak mıdır?

VEHBİ Ef. (Konya) — Efendim, ben bu münakaşayı ve Şeref Beyin bu teklifini mahalsiz görüyorum. Sebebi ise, evvelâ zatiâlinizden soruyorum. Belediye var mı? Yok mu ki bu masraftan bahsolunuyor? Evvelâ belediyeyi bulalım da sonra belediyenin varidatına bakalım. Hangi memlekette belediye var rica ederim? Bundan evvel memleketimiz bundan iyi değil miydi? Halka tanzifat, tenvirat için beş kuruş, sonra on beşer kuruş, sonra yirmişer kuruş tahmil ettik. Efendiler halkın kesesinde mevcut bulunan paranın hepsini alsak, belediyeye vermiş olsak, iş görmek imkânı yoktur. Binaenaleyh hiç olmazsa halkın parası şimdilik bir belediye bulununcaya kadar cebinde dursun. Bu kanunun lüzumu yok. (Doğru doğru sesleri)

REİS — Efendim kifayeti müzakereyi reyinize arz ediyorum. Müzakereyi kâfi görenler lütfen ellerini kaldırsın. Kâfi görüldü.

Lâyiha Encümeninin mazbatasını reyimize arz ediyorum. (Ret, ret sadaları) Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmedi, efendim.

Teklifi kanuniyi şayanı müzakere görenler lütfen ellerini kaldırsın. Şayanı müzakere görüldü. Kavaanini Maliye Encümenine gönderiyoruz. (Dahiliyeye gitsin sadaları)

Efendim mükellefiyeti maliyeyi tazammun eden kanunlar Kavaanini Maliye Encümeninden çıkar. Arzu ederseniz ayrıca Dahiliyeye verilir.

5. — SUALLER

1. — *Erzurum Mebusu Salih Efendinin, Eskişehir'in hiyni tahliyesinde terk edilen şimendifer malzemesine dair Nafia Vekâletinden sual tahriri*

REİS — Erzurum Mebusu Salih Efendinin, Eskişehir'in hiyni tahliyesinde terk edilen şimendifer malzemesine dair Nafia Vekâletinden sual tahririni, Nafia Vekâletine tevdi ediyoruz.

2. — *Kars Mebusu Cavid Beyle iki arkadaşı-
nın, Iğdır ve Sürmeli kazaları halkına muavenet-
te bulunulmasına dair Dahiliye ve Sıhhiye vekâ-
eltlerinden sual tahriri.*

REİS — Kars Mebusu Cavid Beyle rüfekasının, Iğdır, Sürmeli halkı hakkında bir temenni tahriri var :

Riyaseti Celileye

Iğdır ve Sürmeli kazaları halkı namına vasıtanızla makamı âlilerine takdim kılınan telgraf merbuttur. Bu fakir aç ve çıplak halkın feryatlarına âcilen bir çare bulunması için **keyfiyetin** Muaveneti İçtimaiye Vekâletine tevdiini rica ederiz. Ve vekâleti mezkûreden işbu telgraf üzerine ne tarzda ne gibi muavenetler temin edildiğini Meclisi Âliye bildirmesini talep ve temenni ederiz.

28 Teşrinisani 1337

Kars Mebusu	Kars	Kars
Cavid	Fahreddin	Ali Rıza

(Telgraf da okunsun, sesleri)

Kars Mebuslarından Cavid, Fahreddin, Ali Rıza beyler vasıtasıyla.

B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine

Düşmanların zulüm ve hakareti neticesinde senelerden beri muhaceretle uğraşmış bisahip şehrimizde aç ve çıplak haleti nezide olan Türk yavrularının bugünlerde dahi İran'dan kendi arazilerine avdet eden ve yolda Makûhanlarının kürtleri tarafından talanlanmış olan yüzlerce Türk balaları felâkete uğramıştır. Hükûmete birçok müracaatlerimiz neticesinde hiçbir muavenet olmadı. Açıktan ve soğuktan köşe-

lerde hasta olup tedavisiz ölen zavallı Türk vavrularının, belediyenin muavenet imkânı olmadığı için, cesetleri sahipsiz kalıp köpekler tarafından ekil ve birçokları ise kefensiz defnoluyorlar. Acıklı ümitsiz, ağlıyan dilenci Türk çocukları insanın yüreğini kan ile dolduruyor. Afrika'nın çöllerinde bile bulunmayan sefalet bu zavallı Türk evinde hükümdür. Belediye'nin hiçbir varidatı olmadığından muavenetten âcizdir.

Şehrin umumi varidatı emvali metrûke namıyla Hükümet tarafından idare olunuyor. Şehrimizde belediye namına eytahane, eczane, hastane, mektep ve saire yoktur. Belediyenin idaresi için bir binası yoktur. Ve çavuşu beslemeye iktidarı yok. Belediye gülünç bir halde yaşıyor. Aneak kuru nam taşıyor. Millet her vergiyi verdiği halde bir millî idareye malik değildir. Şehrimiz idaresizlikten yıkılıp dağılıyor. Güzelliğini kaybediyor. Bu gayritabîi halere nihayet vermek için ve daimî vakitte muhtaçlara muavenette bulunmak için şehrin umumi varidatının Hükümet tasarrufundan iadesi ile belediye idaresine teminini siz muhterem olan milletvekilleri müdafilerimizin vasıtasıyla bu halleri Büyük Millet Meclisine bildirmenizi istirham ediyoruz.

İğdır

Müdafaai Hukuk ve

Belediye Reisi

Paşa

Âza

Haer Mirze

Âza

Baba

REİS — Efendim, tensip buyurursanız tezkere-i mahsusa ile bu takriri Dahiliye, Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye vekâletlerine ayrı ayrı tebliğ edelim. Zaten şimdiye kadar ne yapıldığına dair de takrir bir suali tazammun ediyor. Ve o sualin cevabını da istiyelim. Yapılması mümkün olan şeyleri gelip bize beyan etsinler. Bu suretle yapılmasını tensip buyuruyor musunuz? Tensip buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edildi. Bu mesele bitti.

Şimdi ne yaptıklarına dair de cevap istiyecemiz.

4. — İSTİZAHLAR

1. — Kars Mebusu Ali Rıza Beyin, telef olan

sığırlar hakkında sıhhiye ve Müdafaai Milliye vekâletlerinden istizah takriri

REİS — Efendim Kars Mebusu Ali Rıza Efendinin, Miri hayvanatın şehir sokaklarında telef olduğuna dair Müdafaai Milliye ve Sıhhiye vekâletlerinden bir sual takriri var. İzah denmiş ama sual midir, maksadımız?

ALİ RIZA B. (Kars) — İstizah, efendim.

REİS — Efendim, müsaade buyurunuz takrirden istizah demiyorum.

Riyaseti Celileye

Her sabah yollarda arabalarla taşınmakta olan sığır lâşelerine tesadüf edildiği gibi bugün de hemen hemen Meclise yakın olan Hariciye Vekâletinin karşısında bir kaç öküz ve mandanın postları yüzlümekte olduğunu gördüm. Bu hal geçen sene Şark cephesindeki hali hatırlatıyor. Mesele yalnız milletin vermiş olduğu malların telef edilmesiyle neticelenmiyor. Belki de elimizde kalmış ve yegâne ümidi olan birkaç malını bile mahvedebileceğini gösteriyor. Çünkü, bu lâşeler arasında birçok genç ve tavlıları da vardır. Bu ise vebayı bakarî (Çöme) olmak muhtemeldir. Huda negede bu gibi sâri hastalık memleket için felâkettir. Binaenaleyh; bu malların mahvına sebebiyet veren her nedense değil bir gün, bir dakika evvel tedabir ittihazını Müdafaai Milliye ve Sıhhiye vekâletlerinden istizah ederim.

Kars Mebusu
Ali Rıza

REİS — Efendim, bir daha soruyorum, sahibi takriri. Bu istizah mıdır, sual midir?

ALİ RIZA B. (Kars) — İstizah, Reis Bey.

REİS — İstizah olunca tabîi Meclisi Âlinizin kararı lâzımgelir. Efendim, bu istizahı kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. İstizah kabul edilmiştir. Tebliğ ederiz. Gün tayin ederiz. Cevap versinler, Efendim.

Ruzname-i müzakerata geçiyoruz.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, mâruzatım var.

3. — TAKRİRLER

1. — Konya Mebusu Vehbi Efendinin, İane toplamak suretiyle halkın iz'âç edilmemesine dair takriri

VEHBİ Ef. (Konya) — Reis Bey takrimim var, iki satırdan ibarettir. Lütfen okutunuz.

REİS — Efendim, listeye girmemiş daha birkaç teklif vardır. Bu da listeye girdiği zaman havale ederiz, efendim. Listede olmyan teklifleri burada okumadan havale edersek yanlışlık oluyor. Yarın bunları okuruz.

VEHBİ Ef. (Konya) — Takrimimde bir şey yok. Reis Bey müsaade buyurursanız izah edeyim. Rica ederim, ufak bir iki satırlık bir takrirdir, efendim; diyorum ki; Konya'da hâlâ iane toplanıyor. Şurada, burada iane toplanıyor. Heyeti Celileniz kabul ederse, Dahiliye Vekâletine, bir daha iane toplanmaması için yazılsın ve umumi mahallere asılsın. Evvelce yazıldığı halde tutmadılar ve elyevm bu gibi şeylere devam ediyorlar ve matbuat ile neşretsinler ki, bu gibi şeye bir daha cesaret olunmasın. Teklifim budur.

REİS — Efendi Hazretleri teklifini izah ettiler. Siz de muttali oldunuz. Binaenaleyh, bu teklifin Heyeti Vekileye havalesini münasip görenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir, efendim.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, dün birinci Celsede Canik Mebusu Nafiz Bey tarafından şahsıma karşı bir hakaret vâkı oldu. Onun için söz istiyorum.

REİS — Efendim, ben böyle bir şey derhatır etmiyorum.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Evet; bana bolşeviklik isnadetti. Hakaret kasdiyle olmamış olsaydı söz söylemiyecektim. Eğer Nizamnamei Dahilî varsa benim şu hakkımı istimal etmekliğime müsaade buyurun.

REİS — Efendim, bir mesleki içtimaiyi bir arkadaş diğer arkadaşına velev söylemiş olsa bile bendeniz bunda bir şaibe görmüyorum. Binaenaleyh takdir Meclisi Alinize aittir. Söz veriyim mi? (Hayır, sesleri)

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Geçen sene hepimiz bolşeviklik ile iftihar ediyordunuz. Şimdi ne oldu?

7. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Heyeti Vekilenin salâhiyet ve vazifesine dair encümeni mahsusun kanun teklifi ve mazbatası (2/361)*

REİS — Efendim, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair olan kanunun heyeti umumiyesinin müzakeresine devam edeceğiz.

BEHÇET B. (Kângırı) — Efendim; her vesileden bilistifade söz söyleyip de hakkı istemeyi ihlâl eder bir refikiniz olmamak hasebiyle yalnız şu meselede bendeniz de söz istedim. Bu bapta bendenize cüret veren şey, meselenin ehemmiyeti fevkalâdesidir. Bu ehemmiyet ekser rüfekâyı muhteremenin de bendeniz gibi söz alarak, bu hususta söz söylemesiyle sabidoldu. Çünkü Meclisi Âliniz vaktiyle bir kanun istedi. O kanun ki, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetini tâyin edecekti. Encümeni mahsusun bittanzim bize ita ettikleri şu kanun lâyihası müsemmasıyla mutabakat kabul etmez bir halde geldi. Mazbatanın münderecatına nazaran ve metni kanundan çıkarılan neticeye göre, bize görünen şey erkânı selâse üzerine tesis olunmuş bir şekli Hükümet tasvir ediyor. Bu da parlamterizm dediğimiz usul, Rüfekâyı Muhteremedan Mahmud Esad Beyefendi Hazretleri buna mütedair olan mesaili içtimaiye ve hukukiyeyi bertafsil izah ettiler. Bendenize hiçbir söz bırakmadılar. Parlamterizm bize ekanimi selâse gibi görünüyor. Ve bizi hüylandırıyor. İşte bu haldir ki, bize söz söylemek cüretini verdi. Şimdiye kadar tatbik ettiğimiz ve iki buçuk asır zarfında mahsulü mesaiyi ecdadolana memaliki bize kaybettirmeye vesile gördüğümüz şekli Hükümettir. Onun için bu bahiste ne kadar söz söylemek lâzımgelse yeridir. Biz bir şekli hükümet taharrisine bugün mecbur değildik. Öyle zannediyorum. Reyî âcizanem, bugün biz, yalnız hududu vatan üzerinde tekâsüf etmiş olan düşman kuvvetlerini atmak için toplanmış bir icmaî ümmetiz. Bundan başka bir şey değildir. Eğer biz kendimizi bir şekli hükümet taharrisine mecbur addedeceksek, Garbın tefessüh etmeye başlamış olan nazariyatı hukukiyesini tefehhus ederek bir şekli hükümet bulmaya mecbur değiliz. Kendi muhiti irfanımızda o kadar desatiri hükümet vardır ki onları tetkika teveccüh etmiş olsanız, pek çok esasatı âliye bulursunuz.

İşte o cümleden birisi; bu düsturu âlika'dır. Kanun bizi bu sözleri söylemeye mecbur etti. Binefsihi kanunu tetkika koyulduğumuz sırada şunu görürüz. Bir taraftan kanun diyorki; Meclisi Âlinin vazifesi şudur, diğer taraftan

Meclisin Reisi Âli Kadri'nin vazifesi şudur. Diğer bir cihetten de Heyeti Vekilenin vazifesi şudur. Şu, bu demekle esasatı Hükümete mütaâllik olan kuvayı tefrik ediyor.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Vazaifi kuvayı değil.

BEHÇET B. (Kângırı) — Geleceğim oraya da geleceğim. (Devam, sesleri) hattâ öyle zannediyorum ki; kuva kelimesine daha faik bir mânayı mutazammın olmak üzere, Esbabı muvibede hukuku âliyei Hükümet namıyla tasvir edilmiş bir keyfiyettir diyor.

Esbabı mucibeyi tahlile geliyoruz. Esbabı mucibeyi nefsi kanundan addetmediniz mi? Kemali belâğat ve fesahatle irat buyurduğunuz nutukta bize yine bu kelimatınızın nakizini ispat ettiniz.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Beyefendi; o hükümet tâbiri millet olacak, burada yanlışlık var. Bendeniz sonradan ona muttali oldum. Kelime üzerinde değil, esas üzerinde konuşalım.

BEHÇET B. (Kângırı) — Zatiâlinize ve şahsı âlinize cidden hürmetim, hulûsi niyetinize ve nezaheti fikriyenize gayet itimadım vardır. Beyefendi Hazretleri. Yalnız meseleyi biraz tetkik etmek isterim. Gerçi esbabı mucibe kanunun zatından değildir. Fakat aynı olmadığı gibi gayrı da değildir. Şu halde vazih olmak için kanunda gösterdiğiniz esbabı mucibede (Kuvayı âliyei hükümet) tabirini kullanıyoruz. Sonra da hukuku âliyei hükümet dediniz. Hukuk nedir? Acaba hükümet için bir hak mı vardır? Hakkın mânayı lügavisine müracaat ettiğimiz zaman görürüz ki; bir alacaktır. Eğer Hükümet bir dayin ise bunun medyunu kimdir? Bunda bir mânayı mantiki çıkarmak ihtimali var mıdır? Bunlar Garbın dersatiri mütefessihâsından iktibas edilmiş kelimatın ibarettir. Bugün biz bu nazariyatı burada mümünüttatbik göreceğiz vaziyette değiliz.

Vazife ve mesuliyeti vükelâ bahsine gelince; biz bunu mazbata muharriri Âli Kadri'nin beyan buyurdıkları gibi evet vazifeyi bu suretle üçe inkısam ettirmek arasından çıkardık. Bendeniz böyle anladım, demeye mahal bulamıyorum. Vazifei vükelâyı tesbit edebilecek pek çok esaslarımız vardır. Bugün kavanimi mevcudenin hüsnü tatbik ve tamamii tatbiki

onların vazifesidir. Ve bütün kavanin üzerinde vükelânın emri idarede ki vazifelerinin kudretini ve şeklini gösterecek muamelâtı tesbit edebilmek imkâm vardır. Bu cihetle burada kuvayı tefrik gibi gösterilen eşkâli takdir etmeye hacet yoktur, zannediyorum. Vazifei vükelâ burada yalnız bir madde ile tesbit edilmiş oluyor. O madde de tevzii mükâfat, muhtacı terakki olanların, yahut müstahakki terakki bulunanların terfihi ve bilmem nesi. Bunu tasvir ediyor. Vazife olarak bu vardır. Biz mükâfat verecek zamanda değiliz. Mesuliyeti vükelâ tâbiriyle tavsif edilen maddeye mütaallik olan mevadda hiçbir şey yoktur. Ancak onlar bir usulü muhakemei vükelâdır. Yoksa mesuliyet değildir. Biz arıyoruz ki, dairei memuriyeti dâhilindeki vazaifi şu suretle suiistimal ederse ondan dolayı şu olmak lâzımgelir, diye bir muamelei zecriye veya terhibiye gibi bir şey koymak lâzımdır. Yoksa bu tasavvurat ve tasfirat kanunu esaside mevcud olduğu gibi Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda da vardır. Ve alınabilir. Bir vekili bugün mesul etmek lâzımgelirse tariki pek çoktur ve vardır. Fakat elverir ki elde bir madde bulunsun.

Onlar için vazife tertibine gelince, iki şekil gösterebiliriz. Birisi umumi; birisi hususi olur. Hususi, her vekil kendi dairei memuriyetindeki umurdan mesuldür. Umumiye gelince; muamelâtı askeriye umumidir. Çünkü her daire ile irtibatı vardır. Muamelâtı hariciye umumidir. Çünkü her daire ile irtibatı vardır. Meselâ münasebatı hariciyeyi idare edecek zatın adli, mülki, iktisadi umuru da bilmesi lâzımdır. Demek ki, her daire ile münasebatı esasiyesi vardır. Bu esas dairesinde vükelânın vazifesini tâyin etmek lâzımgelir.

Müfredata gelince; demin de arz edildiği veçhile, memurun azli şu, terfi şu, tahkiki şu veçhile olur. Şu müddet zarfında olur, bunu yapmayanlar memurun vazifesini suiistimalinden tevellüdedecek mesuliyetten dolayı ceza görür ve memur ile beraber o da tecziye edilir. Kanunu Cezada gösterilen usul ile veyahut ahvali mahsusa ile denebilirdi. Bu tariki tasvir den üdul edilmesi, şu kanunun şiddetle muhakeme ve müzakeresini icabettirdi. Çünkü göründü ki; bir şekli hükümet tasvir ediliyor ve o şekli hükümet de Garbın nazariyatına göre

tertibediliyor. Şark ile Garbın bendenize ahvali ruhiyesinde ve mâneviyatında büyük bir fark vardır. Garpta tatbik olunan usul bizde tatbik edilmez. Onların desatiri hükümeti başka, bizim ki de başkadır. Onlar hükümete bir hakır, derler. Hükümet bir hak mıdır rica ederim? Hükümet kimin için hak olur? Binaenaleyh bu kanun heyeti umumiyesiyle redde şayandır. Ben de ret taraftarıyım. Ondan sonra icabederse Heyeti Vükâlânın vazife ve mesuliyetine dair bir kanun daha tahrir olunabilir. Ve bu da mümkündür?

YUSUF ZIYA B. (Bitlis) — Efendiler; bendeniz ne ulemayı Garbın beyanatına, ne de hukukiyunumuzun parlak nazariyatına istinadeceğim. Sırf kendi kanatime, kendi görüşüme, kendi hissiyatıma tercüman olacağım. Kim ne derse desin, rüfekayı kiram ne kadar aksini iddia ederlerse etsinler, bendenize göre bu kanun, müzakeratın safahatı itibarıyla, esasatı hukukiyeye doğru atılmış bir hatvei muvaffakiyettir. Zannediyorum ki; esasatı hukukiyeye, ilme, mantika yaklaştıkça, bisut müzakerat ve münakaşattan uzaklaşmış olacağız. Yine zannediyorum ki; şekli idaremizin müspet ve muayyen bir dairede tesbit edilmemesinden mütevellit kâffeî teşevvüşatı bu kanun izale etmiş olacaktır.

Efendiler, bu bir ihtiyaçtır. Bugün temin edilmezse, emin olunuz ki, riskâre getireceğimiz, tevdi vekâlet edeceğimiz heyetler puslasına kaybetmiş sefineler gibi muttasıl çalkakalanıp duracak, muttasıl veçhesini tâyin için uğraşarak, izaai evkat edecektir. Bu bir ihtiyaçtır ki, temin ve tatmin edilmediği takdirde, bütün müzakeratımızda önümüze çıkacak, bütün intihabatımızda bizimle karşı karşıya gelecektir.

Evvelki gün kanunun aleyhinde bulunan rüfekayı kiramdan birisi (kanunları ihtiyaç doğurur) buyuruyorlardı. Bu kanunu hangi ihtiyacı doğurduğunu soruyorlardı. Bendeniz kendilerine sorarım, ihtiyaç ne mertebeyi bulmalıdır ki, mevcudiyetini ihsas ettirebilsin. O refiki muhteremim biraz mâziye ircai nazar buyururlarsa, biraz geçmiş eyyamın muhtelif safahatına dönerlerse ihtiyacın izlerini değil, zannederim, mevcudiyetini görürler. Intihabat safhasına dönerlerse; nazarı dikkat-

lerini tevcih ederlerse, zannederim, ihtiyacın mühim erkâm ile tesbit edilmiş varlığını görürler. Bizde bir hal var. İhtiyaç izhari arâz etmeyince, ihtiyaç olduğuna kaani olmayız. Fakat düşünemeyiz ki; setredilen yara kangren olur. Kangren olan yara tedavi kabul etmez ameliyatı cerrahiye yapılmak lâzımgelir.

Efendiler, ortada bir ihtiyaç var. O ihtiyaç belki bugün örtülebilir fakat yarın yine nükseder, yine görünür. Lâkin ikinci defa görüldüğü zaman; biraz daha derinleşmiş ve biraz daha kökleşmiş ve biraz daha dairei ihtiyacı mu tevsi etmiş bir halde görünecek. Asıl sadede girmeden evvel, rüfekayı kiramın muttasıl etrafında toplandıkları bir nokta etrafında bendeniz de tevakkuf edeceğim.

Görüyorum ki; rüfekayı kiram; muttasıl kanunun heyeti umumiyesine değil kanunun heyeti umumiyesinde bir kıymeti haiz olan esbabı mucibesine temas ediyorlar. Esbabı mucibe mazbatasında kanunun erkânı harbi bir az zaif, bir az açık yer bırakmış olacak ki, muhacimler oradan kaleyi iskata çalışıyorlar. Bendeniz esbabı hücumu tetkik ve tâmik ettim. Kendi kanaatime göre şu neticeye vâsıl oldum. Teşkilâtı Esasiye Kanununun birinci maddesiyle (Hâkimiyet bilâ kaydü şart Milletindir) kanaatini izhar ve bu baptaki âhkamiyle hâkimiyetini cihana ilân eden Büyük Millet Meclisi ve bunun etrafında yükselen her sedayı kısıyor. Esbabı mucibe mazbatasında alâtarikil hikâye bundan ve ahâr hukuktan bahsediş kiskanç bir ruh ile reddediyor. Bütün hücumlar oradan geliyor. Bu hararetli kiskanç ruhların azametli varlığı karşısında bir hissei sürürür ve iftihar duymamak gayrikabildir. Bu ruhlar ilâ maşallahütealâ bizde yaşadıkça istikbale doğru ümit ile muntazır olabiliriz ve hakkımızdır. Hâlas ve istiklâl mabedine işte bu yoldan gidiyoruz. Malûmuâlinizdir ki; hâkimiyetimizi kiskanmalı, hâkimiyetimize musallat olanlara karşı bir vaz'ı tevekkül almak, esbabı felâketimizin en büyük avamilinden biridir. Şunu bilmeliyiz ki; hâkimiyetini kiskanmayan milletler tarihin aguşufenasında yaşıyorlar. Fakat hâkimiyetini kiskanmayan, hâkimiyeti uğruna hayatını istihkar eden milletler, cihamın bugünkü varlığı içinde en yüksek bir mevkiye yaşıyorlar.

Efendiler; esbabı mucibe mazbatasında hikâye tarikiyle bahsedilen hukukun münasebet ve şümülüne kail değilim. Bugünkü haris ihtiyar ile o kaydın münasebeti yoktur. Müsaadenizle biraz maksadımı açık arz edeyim. Osmanlı tahtı Saltanatını bir hırısıpi ile bugün işgal eden; ecdadının yedi yüz senelik mefahirini, şan ve sevketini, yedi günlük hayatı namına ayaklar altına alan, bir refiki muhteremenin dediği gibi, (ihamet) değil efendiler; bilâkaydüşart hiyanet işliyen o haris ihtiyarın bugün milletle alâkası hesap ve kitabı kalmamıştır. Bu millette bir hukuku olmamakla beraber, bu millete verecek yalnız bir hesabı; bir kitabı vardır. Bugün onun hukukundan bahsetmek pek zait ve pek bisuttur. Binaenaleyh onun varisi meşrularını; masumlarını bugün düşünmiyeceğiz. Buna ne hal ve ne de zaman müsaittir. Bugün bununla iştilal etmiyeceğiz. Yalnız bir hakikat olarak cihana ilân edelim ki, makamı hilâfete karşı kalbimizde pek derin bir aşk ve alâka mevcuttur. O makam nezdimizde ve nazarımızda pek mu-kaddes, pek mualladır. Onun şerefli bekejsi biz kalacağız. O bizindir. Onun hukuku meşruası ki; dün de, bugün de, yarın da mahfuzdur, onu hâlas etmek umdeî essiyemizdendir. İhkân tahakkuk ettiği anda, o hukuku meşruasını vâz'ı mübeccel ve meşruunu iktisabedecektir. Pek metin iman ve kanaatle tesbit ettiğimiz bu esası ne zaman ve ne de ahkâmı zaman tağyir edemiyecektir. Binaenaleyh, mesele bundan ibarettir. Bundan fazlası nabemahal ve nabemevsimdir.

Bu bahsi kapatarak; asıl sadede gelelim. Efendiler; hangi nazariyat ile üzerine yıldız çekilirse çekilsin şekli idaremiş müspet ve muayyen bir renk ile mülevven değildir. Ne bir kıymeti hukukiyesi var; ne de desatırı esasiyeye benzer bir yeri vardır. Mücerret hâdisatın tesiriyle doğmuş, mücerret hâdisatın doğduğu bir iki parça kanun ile yarım yamalak bir şekle sokulmuştur. Öyle bir şekle sokulmuş ki; bütün mevcudiyeti bir kelimedede toplandı. Efendiler, bu mühim vasait ile mevkii iktidara getirdiğimiz bu heyet Meclisi Aliden korunmuyor. Tarafeynin yekdiğerinin vâz'ı mevkiiini, hukuk ve salâhiyetini, vazife ve mesuliyetini göremiyor ve ölçemiyor, anlamıyor. Malûmu âlinizdir ki; ilk hâdisede bir hükümet teşkilini kabul buyurdunuz. Heyeti Vekilenin teşkili hakkındaki ka-

nun ve onu tevali eden hâdisat, bu kanunun teçdit ve tağyirini icabettirmekle bu defa da namzetler maddesiyle o kanunun kolu kanadı kırılmıştır. Fakat ne evvelki, ne ortadaki beliren her gün biraz daha artan, her gün biraz daha fazlalayan ihtiyacatı temin ve telâfi edemiştir.

Evvelsi gün rüfekayi kiramdan biri, bu kanunun Teşkilâtı Esasiye Kanununa muğayere-tinden bahsediyorlardı. Hayır, efendiler. Teşkilâtı Esasiyeye muğayir değildir. Malûmuâtileridir ki; Teşkilâtı Esasiye Kanunu bir mahiyeti esasiyeyi haizdir. O kanun ana hatlardan, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin esasatından ibarettir. Verilen şekil esastan ibarettir. O kanunun ihtiva ettiği hududu esasiyeye göre parça parça kanun tedvinini muktazidir ki; bu kanun o parçalardan biridir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun yedinci maddesinin son fıkrası mütalâa buyurulursa görülüyor ki, o maddenin o fıkrası, bu kanunu tevlihediyor.

Yine rüfekayi kiramdan biri kanunun aleyhinde beyanatta bulunurken buyuruyorlardı ki: (Bu kanunun altıncı maddesinde Meclis Reisinin reyî istişaridir) deniliyor. İndelhace Heyeti Vekile bunu ele alarak bize der ki, reyiniz istişaridir. Rica ederim; bu Meclisi Alinin itimadı ile mevkii iktidara gelen bir heyet bu Meclisi Aliye karşı bu haksız bu fuzulî iddiayı yapabilir mi, yapamaz mı? Binaenaleyh, bunu hangi hukuka, hangi kanaata, hangi şümüle ibtina ile iddia edebilecektir? Bu Meclisi Alinin kuvvet ve kudreti ve Meclisi Alinin reisinde değil ki, reis Meclisi Aliyi temsil etmiyor ki, onu da iddia edebilsin. Bu Meclisi Ali bizzat hâkimdir. İcerai, teşriî kuvveti bizzat nefsi mânevisinde cemetmiştir. Bunun karşısında varlık iddia etmek yoktur. Varlık iddia edenler, yokluğa münkâlibolur.

Yine aynı refiki muhteremin buyuruyorlardaki ki; namzetler maddesi için yeni bir düstur buldum. Bendeniz kendilerine sorarım. Hâkimler kayıt ve şart altına alınırlar mı? Alınmaz mı? Benim haiz olduğum hak ve salâhiyeti aharın istimal etmesine cevazı şeri ve kanuni var mıdır, yok mudur? Buyuracaklar ki, son söz senindir. Evet kayıt ve şart tahtında olmaksızın son söz bana bırakılırsa, söyledikleri usul belki müsmir olabilir. Fakat kayıt ve şart altına alındıktan sonra hakuk ve salâhiyet emîn olmalı-

dırlar ki, buldukları usulle mukayyedolamaz. Yeni yeni avariz tevlidiyle beraber yeni yeni ihtiyaçlar tevlideder.

Yine refiki muhteremim buyuruyorlardı ki, biz yalnız dâvayı asli için buraya gelmişiz, ne teşkilât, ne tanzimat için buraya gelmemişiz. Bunları yapmak salâhiyetimizin haricidir. Bendeniz kendilerine şu suretle cevap verebilirim. Milletın saadet ve selâmetini, hâlâs ve istiklâlini istihdaf eden kâffeı mesail ile alâkadarız. (Onlar ki, verir lâf ile dünyaya nizam, bin türlü teseyyüp bulunur. Hanelerinde)

Olur ve emin olalım ki, maksadı asliye vüsulda müşkülâta uğrarız.

Efendiler, bizde bir haleti ruhiye var. En müşkül bir mesele ile karşılaştık mı bugün zamanı değildir, deriz. Bu vaktiyle söylenen neme lâzımın aynıdır. Bizim için zaman yoktur. Her gün bizim için zamandır, her gün bize iş görmek zamanıdır. (Zamanı değil deyince) bütün müfekkeremiz üzerinde âni bir tesir yapıyor. Çünkü maksadı asliye aşk ile merbut olduğumuz için kışkınıyoruz, korkuyoruz. Acaba buna bir noksan mı geldi? diye, hayır efendiler, bizim için zaman yoktur. Her hangi bir sebep ile mesele teehhür ederse maksadı asliye tavik etmiş, müşkülâta uğratmış olacağız. Her şey bizim işimizdir. Her şeyi biz göreceğiz. Bizim için ne had var ve ne de hudut vardır. Muttasıl milleti düşünmekle muttasıl dâhili, harici bütün mesail ile alâkadarız.

Efendiler; eşkalı idareimiz cihanın eşkalı idaresine uymuyor. Cihana uymak, ilme, mantika uymak bir ihtiyaçtır. Bugün uymasak yarın uyaacağız. Binaenaleyh bir gün evvel rücu etmek lâzımdır. Fakat cihana uymak daha doğrudur. Gerçi cihana uymamak, teceddüt göstermek bir fikirdir, bir fikri ulvidir. Lâkin cihana uymamak, teceddüt göstermek için hükümetimize vereceğimiz kıymette bir teceddüt göstermek lâzımdır. Yoksa teceddüt gösteriyoruz diye rasgele şekli kabul edersek, teceddüt değil, teceddüt namına hatada, teşevvüşte ısrar etmek olur. Cihana uymak kanaatimi ihtimal ki; mukallitlik diye tefsir edenler bulunur. Fakat mugallitliğin her mânasiyle aleyhinde bulunmakla beraber, yine taklidin bir lüzum, mübrem bir ihtiyaç olduğuna kaaniim. Yeter ki; taklit, mehasma, taklit, ilimi hukuka, esasata taalluk etsin. Mukallitliğin aleyhinde bulunanlara zan buyurul-

masın ki; hiçbir şeyi taklidetmiyelim, hiç güzel bir şey almalıym iddiasındayım alalım, taklidedelim, fakat iyi şeyleri alalım ve taklidedelim.

Bâzı rüfekayı kiramım buyururlar ki; ilmin mantıkına değil, hâdisatın mantıkına doğru gidelim. Bendeniz kendilerine derim ki; hâdisatın mantığı yoktur. Yarın ne gibi bir hâdisenin tahdüs edeceği mâlûm olmayınca; meçhul ve mütehavvil olan bir şey mantiki olamaz. Bugün bir hâdise; bir şekil, yarın diğer bir hâdise, bir şekil. Böyle gömlek değiştirir gibi şekilden şekle girmek, hayır efendiler, buna ne zaman, ne ahkâmı zaman mütehammil değildir. Artık teerrübe yapacak tahtamız kalmamıştır.

Cihanın bütün parlâmentolarında, mecalisi teşriyesinde iki noktai istinat var: Biri kanaati esasiye, diğeri program. Hükümetleri tevlideden ve ahengi umumiye tanzim, unuru idarenin şebekelerini idare, umuru muamelâtı murakabe eden bu iki esastır, her tarafı gören ve gösteren bunlardır. Tevdii vekâlet edeceklerde şahsiyat aranmaz, kanaat aranır. Bir heyete ayrı ayrı tevdii vekâlet edilmez. Mücerret reisine tevdii vekâlet edilir. O heyet, istinadedeceği kanaat etrafında mesai programı tanzim eder. Mesai programı ile Meclise gelir, der ki, çalışacağım, işte programım. Meclis onu tetkik eder kanaati asliyesine muvafık bulursa ona vekâlet için mezuniyet verir. Bu halde Hükümet bir kül halinde teşekkül eder; mesuliyet bir noktada salâhiyet de yine bir noktada toplanır. Yekdiğerine bu şebeke ile merbut olan bir heyeti Hükümet yekdiğerine müzaheret eder, muavenet eder, yadivâhit gibi devlet makinasını tedvir ederler. Ortadaki vesait ile, program ile, Meclis daima Hükümeti görür. Hükümet daima Meclisi görür.

Bizdeki şekle gelince, bunun büsbütün zıddıdır. Müsaadenizle tetkik edeceğim.

Evvelâ Meclis; salâhiyeti kâmileyi, mesuliyeti siyasiyeyi haiz bir heyete tevdii vekâlet ettiğini iddia edebilir mi? Saniyen bu Meclisi Âli önüne çıkan hangi Vekilin kanaati, mesaisi hakkında bir fikir edinmiştir? Kâh bir müfrit, kâh bir mute-dil, kâh bir muhafazakâr önüne çıkmış; ne Meclisin kanaatini yoklamış, ne Meclis onun kanaatini anlamıştır.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Kerameti yok Meclisin.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Asla...

YUSUF ZİYA B. (Devamla) — Kerameti yoksa kanaati var.

Salisen; Meclisin önüne çıkan her hangi bir vekil Meclisin kanaatinden hangi kanaate istinad ettiğini ve istinadettiği kanaatin derecesini takdir etmiş midir?

Rabian namzetler maddesi; kuvvei intihabiye yi bütün mânasiyle takyit ve tahdidetmesine binaen Meclis daima kanaati asliyesi hilâfında vekil intihabına mecbur kalmış ve o vekil ile anlaşmamıştır. Her vekilin ayrı ayrı intihabına binaen mesevliyyette salâhiyyette tecezzi ettirilmiş bu Meclisi Âli her vekili ayrı ayrı görmek, ayrı ayrı mesul etmek zaruretinde kalmıştır. Vekiller ise, herkes kendi fesini darbimeseline tevfiikan, herkese kendi işini düşünmüş, biri diğerine muavenete lüzum görmemiş, çünkü aralarında irtibat şebekesi yok. Emsaliyle sabittir ki, bir vekil Mecliste hesap verirken diğer vekiller mecliste o gün işi yokmuş gibi meclise bile gelmemiş, yine emsaliyle sabittir ki; bir vekil mecliste hesap verirken kuvvei icraiye reisi o gün meclisi katiyen hatırlamamış, çünkü o hitapla yazılmamış, çünkü hesap ta bozulmuş, biri gitmiş, diğeri gelmiş, Heyeti Vekilenin müzakeratı aylarca anlaşamamak yüzünden münakaşata mazhar olmuş efendiler; bu hutut ve eşkâlimizin hututu esasıyesinden mehazir vardır. Eğer teferruatındaki mehazir tadadedilmiş olsa günlerece Heyeti Âliyenizi işgal lâzım.

Sonra efendiler, namzetler maddesi gelir. Hiç tasavvur buyurur musunuz ki, bir hâkime sen şu kayıt ile hareket edeceksin denilsin. Bilirim ki, o maddeyi ihtiyaç doğurmuştur. Fakat yine bilirim ki; o ihtiyacı daha başka bir suretle temin etmek mümkün iken telif ve tevdi etmek için bu tarika gidilmiştir.

Efendiler; bütün beyanatımı hulâsa ederek kanunun aleyhinde bulunan rüfekayı kirama şu temenniyatta bulunacağım, diyeceğim ki; ayıp değil ya ne hukuku salâhiyetimizi, ne icrai, teşrii vazaifimizi, ne karşımıza çıkan hükümetin hukuk, vazaif ve mesuliyetini bilmiyorum. Lûtfen bendenizi tenvir etsinler. Fakat; yine temenni edeceğim ki, tenvir hususunda vâkı olacak beyanatlarımı bir kitaba, bir kanuna istinadettirsinler. Bir programa istinadettirsinler. (Alkışlar) Efendiler: Bu temenniyatın menfi surette karşılanacaktır. Çünkü ortada ne kitap var, ne kanun var ne program var. Bütün mevcut sözle

teşekkül etmiş bir halita... Efendiler söz payidar olmaz. Sözle icrayı ahkâm edilmez. Eğer sözle icrayı ahkâm kabil olmuş olsaydı Cenabı Azimüşşanın vahdaniyetine Kuranı Azimüşşan ile iman etmezdik. Hazreti Fahri Risaletin irade ve risaletine ibtina ile iktifa ederdik. Fakat Hâliki azimüşşan bile vahdaniyetini isbat için Kuranı azimüşşanı inzâl buyurmuşlardır. Kanuna olan ihtiyacımızı bundan daha katî bir delil ile isbat etmek, zannetmem ki kabil olsun. Bendeniz şu veya bu kanun olsun demiyorum. Hayır kanun istiyorum. Bu meçhulâtı tenvir ediniz. Böyle meçhul bir surette hareketiniz milletin zarar kefesini dolduruyor. Mesuliyeti kanun istiyorum. Şeklini tâyin etmiyorum.

Mahmud Esad Beyefendi bütün yüksekliği ile, eğer bu kanunu yalnız yıkınsaydı, biraz da yapmak yolunu gösterseydi nekadar yükselirdi. Fakat bütün nazariyatıyla muttasıl yıktı. Ben ve bütün rüfekaam ümidederdik ki yalnız yıkma ile iktifa etmesin. Yapmak çarelerini de göstetersin. Kitabı hakikatı okusun. Fakat efendiler yalnız birini okudu.

Yine tekrar ediyorum. Bendeniz şu veya bu kanundan bahsetmiyorum. Bu meçhulâtıtan bizi kurtarınız. Eşkâli mütenevvia içinde şaşırımdı. Elime bir kanun ver ki ona bakarak onunla hareket edeyim. Kâh Kanunu Esasinin bu Meclisle alâkası olmadığından bahsediliyor. Kâh Kanunu Esasi en mühim misal olarak gösteriliyor. Ona tevfiikan icadı ahkâm olunuyor. Kâh kuvvei icraiye mizden bahsediliyor. Kâh kuvvei icraiye nin Mecliste olduğundan onların bize vekâlet ettiğinden bahsediliyor. Bu eşkâli meçhule içerisinde şaşırımdı. Yalnız ben şaşırmanmışım, bütün arkadaşlarım, ekseri arkadaşlarım şaşırılmışlardır (Alkışlar) (Biz şaşırmadık sesleri).

REİS — Kendi namına söylüyorlar.

YUSUF ZİYA B. (Devamla) — Zâtîâliniz şaşırılmazsınız. Ben kendi hesabına söylüyorum. Bütün temenniyatımı bir noktada tophiyorum. Bir kanun istiyorum. Fakat şu veya bu kanunu istemiyorum. (Alkışlar).

DOKTOR MAZHAR B. (Aydın) — Çok söyliylen çok şaşırır yeter artık; in.

DURAK B. (Erzurum) — Efendiler Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair bir kanun lâyihası müzakeresinde bulunuyoruz. Mûsaade buyurursanız bendeniz bir tarihçesini yapacağım.

Biz acaba buraya niçin toplandık? Hangi esbab bizi buraya topladı? İyi bilirsiniz ki, biz buraya geldiğimiz zaman ne Hükümet ne para... Söyliyeceğim, daha birçok şeyler; hiçbiri yoktu. Fakat memleketlerden bizi buraya gönderdikleri vakit, intihapnamelere atfınazar edersek görürüz ki, bizi buraya pek vâsi bir salâhiyetle göndermişlerdir. O salâhiyette bize diyorlar ki; (Düşmanlar tarafından bizim memleketlerimiz parçalanıyor, istiklâlimiz pavimâl oluyor. Siz gideceksiniz, her şeyi bütün mesuliyeti size tevdi ediyoruz. Ne yapacaksınız, yapacaksınız, bu mesuliyeti deruhde edeceksiniz. Bizi ve memleketi kurtaracaksınız.) Biz işte böyle serait altında buraya toplandık ve bir Hükümet tesis ettik. Hükümetimizin şekli ne şu şekil, ne bu şekil, ne de Avrupa'daki Parlamento şekli, hiçbirisi değildir. Türklerin kendi ruhlarından doğan ve memleketlerini kurtaracak bir şekil veren bir şekli Hükümettir. Biz bugün her hangi bir şekilde İdarei Hükümet ediyorsak, yapacağımız kanunlar da bugünkü şeklimize uygun olacaktır. Bugünkü şeklimizin haricinde bir kanun vücuda getirecek olursak memleketimizin şekli değişmiş olur. Ve Meclisimizin şeklinin değişmiş olması lâzımgelir. Efendiler; eğer kanun yapıyor da memleketimizi idare ediyoruz dersek, şimdiye kadar zaman zaman binlerce, yüzlerce kanun yapmışız. Hepsi dolaplarda, bilmem nerelerde çürüyor, köşelerde sandıklarda parçalanıyor. Biz buraya kanun yapmak için gelmedik, vazife yapmak için memleketi kurtarmak için geldik. Bizim burada yapacağımız kanunlar muvakkat kanunlardır. Bundan evvel Teşkilâtı Esasiye Kanunu namıyla bir kanun vücuda getirdik. Bu kanunun hangi maddesini bugüne kadar mevkii fiile koyduk? Hiçbirisini: Demek on bir aydanberi vücuda getirdiğimiz hiçbir kanunu mevkii fiile koymamışız. Bugün de şu kanunu yapacağız bu kanunu yapacağız, demekle ve bunlarla vakit geçirmek doğru mudur, acaba? Bendeniz Teşkilâtı Esasiye Kanununun birinci maddesini aynen okuyorum; (Hâkimiyet Bilâkaydüşart milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.) Bu kanunun ikinci maddesi şudur; (İera ve teğri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli

eder) bunlardan mülhem olarak sekizinci maddede diyor ki : (Büyük Millet Meclisi, Hükümetin inkısam eylediği devairi kanunu mahsusu mucibince intihap gerdesi olan vekiller vasıtasıyla idare eder. Meclis icrai hususat için vekillere veche tâyin ve ledeilhace bunları tebdil eyler.) Efendiler; affınızla mağruren size hatırlatmak isterim ki, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 nci maddelerinden mülhem olarak mevcudolan sekizinci maddesindeki şu fıkrâi ahireyi ne hatırmıza getirdik ve ne de yapmak istedik. Bizim bir vazifemiz var burada; Heyeti Vekileye veche tâyin etmek. Şimdiye kadar niye tâyin etmediniz ve hangi vazifeyi verdiniz ki; şimdi mesuliyet istiyorsunuz? Zannetmeyiniz ki, ben bununla Heyeti Vekileyi kurtarmak istiyorum. Hatırmıza bir şey gelmesin. Fakat verdiğiniz nedir ki, mesuliyet de olsun? Zaten eldeki lâyihayı kanuniyede öyle bir mesuliyet yoktur. Lâyihai kanuniyede bendeniz görüyorum ki, Heyeti Vekileye birtakım vazâif gösteriliyor. Müsaadei aliyenizle ve bir hakkın olmak suretiyle, bendeniz Heyeti Vekilenin vehelerini tâyin edeceğim. Maarif Vekâletine hitabediyorum. (Daha dün değişti sesleri) Dün değişmiş, bugün değişmiş, benim bildiğim Maarif Vekâleti... Bizim asıl vazifemiz budur. İş yapacaksak, memlekette maarifi ne suretle yükseltebileceğiz? Bize ne kadar mektep lâzımdır? Nerelerde mektep inşa edebileceğiz? Maarif Vekâleti bir kere bunları düşünsün ve bize bir proje getirsin. Evvelemirde mensubolduğu encümene getirsin. Encümende müzakere edilsin. Fakat yalnız bugün için değil, yarın ve âti için de programını hazırlasın. Heyeti Umumiye bunun üzerine münakaşa etsin. Maarif Vekâletinin bütün işlerini bu suretle tesbit etsin, programını eline versin. Buyurun Maarif Vekili, siz bu program dâhilinde yürüyeceksiniz ve bunun haricinde bir şey yapmayacaksınız, desin. O Maarif Vekili o programı alacak. Bütçemizin kendisine verebileceği paranın miktarını düşünecek ve bu sene için üç mektep mi, beş mektep mi, sekiz mektep mi, ne kadar açmak imkânı varsa yalnız onlarla uğraşacak, yalnız o vâdide yürüyecek ve yalnız o programı nazarı dikkate alacak. O Maarif Vekili her hangi bir suretle değişti ve ikinci Maarif Vekili geldi mi başka bir program başka bir iş ele almayacaktır. Maarif Vekili; eğer Heyeti Vekilenin kabul ettiği bir pro-

gram ile hareket edecekse; programı tatbika; öteki Maarif Vekili nereden bırakmışsa o da bıraktığı yerden başlayıp yürüyecek.

İşte Nafia Vekâleti : Size de hitabediyorum. Nafiada ne iş yapabilecektir? Yollar için, hatlar için umum projelerinizi getiriniz; bütçenizin müsaadesi nispetinde siz de encümeninizle görüşünüz ve programınızı heyeti umumiyeye gönderiniz, memleketin Nafia hakkındaki projesi ne ise tesbit ediniz. Ve Nafia Vekiline veriniz. O da o vâdide yürüsün.

Müdafaai Milliyyeye, işte onada veçhe tâyin ediyorum. Bu memleket için ne kadar askere ihtiyaç vardır; ne kadar top tüfek lâzımdır? Bunların projesini tesbit etsin. Sonra bugün ne kadar asker alabiliriz? Gücümüz kudretimiz ne kadaraya yeterse o kadar alır ve diğerlerini de yavaş yavaş tedarik ederiz. Fakat; Müdafaai Milliye Vekili düştü ve diğeri geldimi, o zaman o da bir hiçbir iş yapmıyacak ve verdiğiniz programla yürüyecektir.

Efendiler bunu daha uzatmıyayım. Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiyyeye yine aynı programı tâyin ediyorum. Programı yapsın ve karşımıza gelsin, Şeriye Vekâletine de aynı veçhile tâyin ediyorum. Adliye Vekâletinin, İktisat Vekâletinin her bir vekâletin hâsılı bilûmum vekâletlerin bendeniz veçhesini tâyin ediyorum. Programlarını yapsınlar, gelsinler... Badettetik programlarını ellerine verdikten sonra mesuliyetlerini de kendilerine tevcih ederiz. Yoksa elde sabit bir program olmazsa bilmemki ben mesuliyeti kimden soracağım? Şimdiye kadar acaba bizim kanunlarımızda kitaplarımızda mesuliyet yok mu idi ve memleketimizde şimdiye kadar mesul olan var mı? Mesul birine sorduğun vakit; ne verdin ki, ne soruyorsun, neden sual ediyorsun? diyor.

Efendiler bu programsızlık bizi çok fenalıklara sürüklemiştir. Bir misalini göstereyim ve ezeümle görüyorsunuz Ankara'nın etrafını. Elbette buraya gelen arkadaşlarımız pek iyi bilirler. Şurada birkaç mektep var. Valinin biri bir mektebe başlamış, bitirmeden gitmiş. Bendeniz 1330 tarihinde bu mektebe başladığımı bilirim. Şurada diğer bir mektebe bir vali başlamış. Diğer yerde bilmem ne başlamış ve mekteplerin biri Nafiaya, biri Maarife, birisi Evkafa, diğeri Maliyyeye ait. Birinin parası biter, öbürünün parası tükenir, o yapamaz, ötekinin parası tüke-

nir, yıktırır, öbürü bilmem ne yapar ve mektepler bir türlü ikmal olunmaz. Fakat elde bir program olursa her halde o program dairesinde işe birden başlanır ve hepsi yapılır ve hepsi birden çıkar. Çünkü bir tanesini yaptırmadan beş tanesine başlıyoruz. Parası bitiyor ve hepsi yarım kalıyor. Bu suretle hiçbir iş yapılmıyor.

Eğer efendiler, bu memlekette inşaat lâzım ise, mektep yapacak isek, program tesbit ederiz ve program dairesinde yürürüz. Bu memlekette beş taneyi yapamayıp da başlamaktansa, bir taneyi başlayıp başa çıkarmak daha âlâ olur. Programsız yürürsek imkânı yoktur, her ne kadar kanun yaparak, her hangi mesuliyeti verirsek ve hangi kanunu yaparsak yapalım yine yürüyeceğimiz yol ve yapacağımız iş bu iştir. Bu kanunda bir kabineden bahsediliyor. Bendeniz kendi kanaat ve kendi içtihadına göre kabine teşkilinin doğru olmadığı kanaatindeyim. Çünkü millet bana bir intihabname ile pek vâsi bir salâhiyet vermiştir. Ben o salâhiyeti kimseye bilâkaydüşart terk edemem. Bunun imkânı yoktur. Her zaman ben onun başında bir kontrolüm.

Sonra şurada bir madde daha vardır efendim. Bu lâyiha kanuniyenin on ikinci maddesinde vekillere mezuniyeti dâhilinde bir salâhiyet verilmiştir. Vekiller dairei umuruna ait muamelettan usulüne tevfiakan mezuniyetleri dâhilinde olanları doğrudan doğruya icra eder ve mezuniyeti dâhilinde olmıyanları Heyeti Vekileye arz eder. Demek ki, mezuniyeti dâhilinde olanları icra edecek, olmıyanları Heyeti Vekileye arz edecek ve bu gibi mevaddın icabı Heyeti Vekileye icra kılınacak. Ancak Devletçe taahhüdü mucip mukavelât ile imtiyazatın Meclis tarafından kabulü şarttır. Yalnız maliyece iktiza ederse bir istikraz akdedersen onu getirip tasdik ettirecekler, bazı imtiyazları burada ben tasdik edeceğim. Fakat efendiler, bendenizi nasıl salâhiyetimi bütün, bütün bunlara terk edebilirim?

SELÂHADDİN B. (Mersin) — Birinci maddede sarahat var efendim.

DURAK B. (Devamla) — Öyle ama tezat var beyim. Bu madde sarıhtır. Malî mukavelâtle imtiyazattan başka hiçbir şey verilmiyor. Onun için Meclisi Âlinin icrai salâhiyetleri hiç kalmıyor. Halbuki; bizim müvekkillerimin bize verdiği salâhiyet, burada biz hâkimi mutlakız ve icrai ve teşriî salâhiyeti haiz olduğumuz için bu-

rada bilâkadüşart hâkimiz. Bizim burada tâ-yin edeceğimiz vekiller - aflarına mağruren - kırtasiye vekilleridir. Çünkü kırtası muhaberatı ile meşgul olacaktırlar. Başka vazifeleri yoktur. Kendilerine veçhe tâyini bizdendir. Onlar da programlarını getirirler. O programı tetkik eder; kendilerine veririz. O program dâhilinde yürürler.

Kabinede becaş olacağını ümidetmiyoruz. Zannedersen; burada bir kabine usulu ihdas edersek, sonra her gün bütün işleri bırakıp kabine işleriyle uğraşacağız. Bendeniz bu kanaattayım. Böyle tasavvur ederim.

Sonra efendiler arkadaşlarımızın bâzıları bu noktaya dokunmuştu. Biliyorum ki, biz kabine teşkil edersek; kabine ile Meclis arasındaki muhalefeti kim halledecektir? (Meclis sesleri)

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Meclis hâkimdir. Meclisin dediği olur. (Devam, devam sesleri)

DURAK B. (Devamla) — Bendeniz zannediyorum ki, doğru değildir. Kabine bir mesele ile Meclisin huzuruna gelirse ve Meclis kabul etmezse Meclis hem müddei, hem hâkim nasıl olacak? Bilâkaydüşart müddei ise, hem müddei, hem hâkim, bendeniz böyle bir şey görmedim. Böyle bir muhalefet olursa, Meclis muhalefeti halledemez zannedirim. Hâkime mümanaat olmaz.

Sonra efendiler, arkadaşlarımızın bâzıları hilâfetten ve saltanattan bahsettiler. Bendeniz bunun üzerinde çok yürümiyeceğim ve kısa söyleyeceğim. Bu saltanat, hilâfet meselelerinin zanetmem ki hiçbirisi bizim aleyhimizde olsun. Bunun için münakaşaya lüzum yoktur.

SALÂHATTİN B. (Mersin) — Hayır efendim, öyle değildir. Hilâfeti mevzu bahis etmeye mahal yoktur. (Devam, devam sesleri)

DURAK B. (Devamla) — Bendeniz zannediyorum ki, bu doğru değildir.

Efendiler, bugün yaptıkları lâyihai kanuniyenin esbabı mucibe mazbatasında diyorlar ki; mevaddı kanuniyenin tesbitine karar verilmiş ve mevaddı muvakkatenin tetkikine geçilmiştir. Yani o kanun muvakkattir demek istiyorlar. Bendeniz diyorum ki; biz bir hedef için, bir netice için buraya toplanmışız. O da misakı millîdir. Bizim misakı millînin haricinde hiçbir vazifemiz yoktur. Biz burada yapacağımız kanunlar, memleketimizin usulü idaresine göre

memleketimizi kurtarmak için yapacağımız kanunlardır ki; bunların bendeniz muvakkat olduğuna kaaniim. Müsaade buyurun arz edeceğim. Çünkü efendiler zannediyorum ki; biz pek yakın bir zamanda misakı millîye kavuşacağız (inşallah sesleri) Biz misakı millîye kavuştuğumuz vakit bizim o gün vazifemiz bitiyor. Gerçi Meclis müstemirren münakittir. Fakat vazifemizi o zamana kadar ifa ettikten sonra bize bir vazife düşüyor. Biz bu arz ettiğimiz saltanat ve hilâfet meselesini o zaman konuşacağız. O vakit bize bir vazife terettübedecek, biz o vakte kadar vazifemizi ifa ettikten sonra vilâyata Meclisin kararıyla tebligat icra edeceğiz. Biz vazifemizi ifa ettik, biz artık buradan ayrılacağız, siz yeni vekillerinizi intihabedin; ve buraya gönderin, gelsinler, bizden Meclisi tesellümet sinler diyeceğiz. Efendiler onlar intihaba başladıkları zaman, biz de burada geçirdiğimiz tecrübemizden yeni bir kanuni esası vücuda getireceğiz. Bu kanunu esasiyi burada yaptıktan sonra gelen heyet kim ise o heyete teslim edeceğiz. Ve o heyet kanun üzerinde lâzımgelen muamelesini icra edecektir. Ya bizim tertip ve kabul ettiğimizi aynen fabul edecek - çünkü bizim bunda tecrübemiz vardır - binaenaleyh ya aynen kabul edecek veyahut tadil edecektir.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Bu sizin fikriniz değil mi?

DURAK B. (Devamla) — Bendenizin fikrim böyle; bizim yapacağımız iş budur. Belki birçok arkadaşlarımızın fikri böyledir. Bugün Halife için, saltanat için ve saire için zaten bu kürsüden söz söylemek bile doğru değildir. Biz zaten onun bütün vazife ve salâhiyetini bu Meclisi Âliye toplamışız ve o salâhiyeti ifa ediyoruz.

Şimdi efendim, bizim burda göreceğimiz iş ikidir. Birisi, harice karşı vazife; diğeri dâhile karşı ve dâhilde idari vazife. Harice karşı ve haricî siyaset hakkında bizim vekillerimiz lâzımgelen projelerini zaten ihzar ediyorlar ve bizim ile müzakere, münakaşa etmedikçe hiçbir şeye teşebbüs etmiyorlar, nitekim emsalî görülmüştür. Bunun için biz bunlar üzerinde daimî kontrol vazifesini ifa ederiz. Ancak yeter ki, bu vazifeyi ifa edebilecek ve bu vazifenin altından çıkabilecek arkadaşları

mızı bu heyete intihabedelim ve bizim yalnız nazarı dikkata alacağımız nokta budur. Yani bugün mevcudolan arkadaşlarımız bunu yapamıyorlar demek değildir. Maksadım vekilleri intihabettiğimiz zaman vekillerin bu vazifeyi ifa edebilip edemeyeceklerini nazarı dikkata alarak, buna göre intihabat icra etmeliyiz. İntihabatın bugünkü şekle göre meşru olduğuna katıyen şek ve şüphe yoktur. Biz bugün öyle bir şekilde bu Meclisi idare ediyoruz ki; hiçbir yerden, hiçbir taraftan buraya bir kimseyi müdahale ettirmiyoruz. Bendeniz

zannediyorum ki, en meşru Hükümet, hattâ (kürsünün bâlâsına muallâk levhayı irae ederek) şu âyeti kelimenin bize emretmiş olduğu Hükümeti meşrua; işte bu Hükümeti meşrudur. Ve bunun haricinde bir Hükümeti meşruta yoktur.

MUSTAFA KEMAL Pş. (Ankara) — Bravo aferin...

REİS — Efendim, söz alan daha birçok arkadaşlarımız var.
(On dakika teneffüs)

İKİNCİ CELSE

(Açılma saat : 3,30 sonra)

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Mahmud Said Bey (Muş)

REİS — Celse küşadedildi.

Mazbata Muharriri Selâhaddin Bey, buyurun :

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Muhterem arkadaşlar: ilhamatınızdandan feyiz irşadatınızdandan istifade, tenkidatınızdandan ibret alarak, tennevür ettik. Dermeyan olunan mühim esasları 5 - 6 nokta üzerinde iemal etmek istiyoruz. Şimdiye kadar bunlar üzerinde gerek encümeninizin hâsıl ettiği kanaatı ve gerek evvelce bizim için mevcudolan kanaatleri arz edeceğim, şurasını bilhassa arz edeceğim ki; Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine âidolan gayet mühim ve esaslı ve hayati devlet üzerinde en müessir ve nâzım olabilecek olan kanunun esanyî münakaşa ve müzakeresinde daha müessir söylenecek sözler vardır. Binaenaleyh onları dahi dinliyerek; daha ziyade istifade ederiz ve icabederse encümen nukatı nazarını ona göre düşünecektir. Çünkü hiçbir zaman mutlak ve mukayyet, yani körükörüne bizim dediğimiz şeye göre hak budur demek istemiyoruz. Ve verdiğimiz fikir üzerine, aklımızın erdiği ka-

dar çalıştık ve zanettik ki; icmai ümmetin muktezası budur.

Tenkidatınızdandan istifade ediyoruz ve bâzı dermeyan edilen mutalaât bunlara yakındır. Fakat şurasını Heyeti Âliyelerine vâzihan arz etmek mecburiyetindeyim ki; dermeyan olunan mutalaâtın ve tekmil itirazatın pek büyük kısmı kanunun haricindedir, havada geziyor. Binaenaleyh hangi nikatı Heyeti Aliyeleri kendi kanaatı ile muvafık bulmuyorsa, o muvafık olmıyan noktaları sarahaten bize ispat ve ityan etsin ki onu anlayalım.

Şimdi bizim dediğimiz şeyde kabine meselesi geçiyor, filân deniyor. Bilâhara bunu tafsil edeceğim. Kabine nedir? Bizim söylediğimiz şeylerde kabine sözü yoktur. Temini tesanüt ve tecamüs, vahdeti zihniyet meselesi vardır. Heyeti Vekile Reisi ile Umuru Şer'îye Vekilinin veya Heyeti Vekilenin intihabı Meclisi Âlinize aittir. Meclisi Âlinizde görüyorum; meselâ münferiden intihaptan bahsolunuyor. Es-ki usulün muhafazası bize ne gibi menafi temin edeceğine dair hiç kimse bir şey ispat etmemiştir ve bunu kabul edip maddeyi ona göre

tadil edebilmek için encümeninden daha vazih bir-takım malûmat bekliyoruz. Bundan sonra söylenecek sözler hakkında hatip arkadaşlarımızdan rica ederim; istemedikleri nokta nedir? Anlayayım ve nasıl istiyorlar niçin istiyorlar tenevür edelim.

Sonra Heyeti Vekile Reisi Paşa Hazretlerini bu müzakeratta hazır görmüyorum ve zannedirim Meclisin kanaatinden kendileri kâfi derecede haberdar olamıyorlar. Sonra burada bulunmayan Vekil arkadaşlarımız da vardır binaenaleyh bu külliyyatın mühimmatı üzerinde bittabiî hepsi mühimdir. Onların dahi bu kadar zaman geçen tecrübelerinden, hem Meclisi Âli henüz de biz müstefid olalım. Onun için sureti umumiyede hâsıl ettiğimiz kanaati saymakla beraber, burada bu nuktanın tenvirini rica etmek istiyorum. Encümeniniz ona göre, imâl edilecek nokta varsa imâl eder, ihmal edilecek noktalar varsa ihmal eder.

Efendim, şimdiye kadar beyanı mütalâa buyuran zevatın bir kısmı ve kısmı mühimmi esbabı mucibe mazbatası üzerine yüklenmişlerdir. Çok teşekkür ederim. Bu mesele ne kadar tenkid olunursa o kadar doğruya gider. Tenkidatı vâkıada hiçbir suretle recmedilecek nîkat gösterilmemekle beraber, bizim için bir vesilei istifade olmuştur.

Efendiler; biz nasıl işe başladık? Meseleyi bendeniz bir keçe bizim vazife ve vaziyetimiz ve bu vaziyeti katiyeyi sureti kabulümüz ve ona göre işe başladığımız, yani nasıl çıkardığımızı izah edeceğim ve ondan sonra rûfekayi kiramın belli-başlı toplanan itirazlarına dair arzı malûmatta bulunacağım. Bir mesele vardır ki, ona ait mütalâatımı sona saklamak istiyordum.

Arkadaşlarımızdan Yusuf Ziya Beyefendinin kemali belâgatle saymış olduğu nokta ki vaziyeti hazıradaki müphemiyeti hukukiye ve umuru muamelâtta şahsiyetin asıl olmayıp kanaat ve programın şart bulunduğu ve mesuliyetle salâhiyetin ayrı intihaplarla tecezzi etmekte ve idarei hazıranın müşkül hâdisatla yaşamakta bulunduğu nokatıdır. Şimdiye kadar hiçbir arkadaşımız bu cihetleri teşrih ve dermeyeran etmemiştir. Ve vaz'ı hazırı tadil ve ıslâh lüzumuna bizi sevk eden de beyan olunan mütalâat bulunmuştur. Ve ekseriyet ile de bunda hemfikiriz.

Meclisi Âliniz vaktiyle; birçok arkadaşlardan ibaret ve tesanüt grubu ünvanında bir kütle-

nin takririni nazarı mütalâaya alarak, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetini tâyin zımında bir lâyhâi kanuniye kaleme alınması için bir encümene havale buyurmuş idi. Bilâhara Teşkilâtı Esasiye Kanununun yedinci maddesinin müzakeresinde, vekillerin vazife ve mesuliyetinin tâyini meselesinde teekküdeden kanaat ile takarriri sabıkanın tevhidî zımında, bir encümeni mahsus teşkili Heyeti Umumiyede kabul buyuruldu ve evrak encümene verildi. Bilâhara rûfekadan zannedirim, Karahisari Şarki Mebusu Mustafa Beyin Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadil ve ıslahına dair; essalî bir takririni de bu encümenimize havale etmişdi. Encümen bu suretle dairei şümül ve salâhiyetinin derecesini nazarı dikkate alarak bidayeten işe o suretle mübaşeret etti ve Meclisin ne gibi hususâtı hal ve ne gibileri Heyeti Vekilenin ifa edebileceğini tefrik etmek istedi. Her halde Heyeti Âliyenizin tevdi buyurduğu işe başlamak için evvelemirde vazifeleri ve bâdehu mesuliyetleri tarif lâzımgeliyordu. Vazife ve mesuliyeti koymak için bir kerre şekli Hükümet nedir, esasında aramızda bir şüphe ve tereddüt bulunmaması muktazi idi. İşte mazbatanın mukaddemesinde iki üç satırla hikâye olunan iş budur. Biz heyeti umumiyenin ilk içtimanda ve ilk celsede kabul edilen esasatın Meclisi Âlice kemakân müttetekünaleyh olduğu meselesinde birleştik ve zannedirim, bunda muhalefetimiz yoktur. Hatırlıyorum. Yalnız bu noktanın zikri mi, lâzımdır? Meslaütunah geçilmesi mi lâzımdır, meselesinde aramızda ihtilâf vâkı olmuştur. Bâzi arkadaşlarımız bunun zikri bir faide olduğunu ve bâzi arkadaşlarımız bunun vazife harici olduğunu söylediler. Tevzin olunacak veyahut tefrik olunacak kuvayi aliyei milliyenin - Kuvayi âliyei hükümet değil, bunda bir kelime hatası vardır. Bir arkadaşımız ihtar buyurmuştu - kuvayi âliyei milliyenin sureti tevzi hakkında evvel beevvel bunun nâzum ve menbai, yahut mecmai olan noktanın taayyün etmesi lâzımdır. İşte ondan bizim umumiyetle kabul ettiğimiz şey, hepinizin malûmu olan noktadan ibarettir ki; o da makamı hilâfet ve saltanat mevcuttur. Düşmanların istilâsı dolayısıyla esir kalmıştır. Düşmanlarımızın istilâ ve tegallülünden onu kurtaracağız ve kurtardıktan sonra Meclisin tâyin edeceği esasat

dairelerinde mevki mübecelini vereceğiz. Bu noktada, arada hiçbir ihtilâf yoktur. Bu nokta bir defa daha teyidi vâcibeden olan bir nokta olmuştur. Neden vâcibeden bir nokta olmuştur? Ve neden lüzumu olmuştur? Efendiler, bunun pek ziyade lüzumu vardır. Meclisi Âlinin ortada muayyen ve müspet bir gayesi bulunması lâzım olacağı noktasında zannederim ki, menfaati âmme vardır. Nifak ve şikâkın kalması, efkârın selâmeti elhasıl bizim ilk buraya geldiğimiz zamanki akidei teşekkülâtımız ve bu noktada içtimamızın sebebi ve hikmeti teşekkülümüz budur. Bu gayenin nazarı mulâhazada bulunduğuna ve bu esasattan rücu edilmediğine Meclisi Âliniz müttefekunaleyhdır ve bu noktanın yazılmasının sebebi budur. Yalnız bâzı hissiyata muvafık bir tarzda yazılmamışsa; olabilir.

Binaenaleyh esbabı mucibe mazbatasının o beş altı satırlık kısmın bendeniz şekli âharda, yani umumen arzu buyuracağımız şekil ve maksatta yazılmasını arkadaşlarımızla görüştük. Onu okuyorum ve bu esas üzerinde birleşeceğimize nazaran, birdaha bu meselenin tekrarına mahal yoktur, zannederim. Kanun esbabı mucibe mazbatasını tetkik buyurursunuz, efendim. On üçüncü satırdan sonra birinci maddeye kadar olan dokuz satır kaldırılarak, ibarei âtiye yazılacaktır, (Durudiraz münakaşadan sonra neticeten Türkiye Büyük Millet Meclisi; «Millî hudutlar dâhilinde temini vahdet ve istiklâl ve tahlisi makamı hilâfet ve saltanat ahdiyle», teşekkül ettiği ve makasadı mezkûrenin hulûlünde Padişah ve Halifei müsliminin Meclisi Âliniz vaz'edeceği esasat dairesinde mevki mübecelini ahzedeceği tekrar ve Büyük Millet Meclisinin mesuliyeti kanuniyesinin tesbitine ibtidar olmuştur) şekli muaddel budur ve Heyeti Âliyenizin bu fikirde bekarar olup olmadığını sorarım.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Yirmi üç şubattaki beyannamede zikredilmiştir.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Zaten Meclisi Âlinin muhterem Reisi Paşa Hazretleri geçen gün burada o esasatın muhafaza edildiğini alenen beyan buyurmuşlardır. Hattâ kaydetmiştim. Notlarımda da vardır. Buyurmuşlardı ki: Meclisi Âlinin ilk içtima günlerinde kabul edilen bâzı esasat vardır. Bahsedilen husus; bu

esas dâhilinde hallolunur. Bu hususta müttahidiz. Bu esasattan fazla hiçbir kimsenin bir istediği yoktur. Binaenaleyh müttahidiz. Onun için hatip efendilerin bu bahsi bırakmasını ve asla yani Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair serdi mütalâat etmelerini rica ederim.

RASİH Ef. (Antalya) — Maddede var. Şu halde ona göre tadil mi edilecek?

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Bunu arzu ederseniz konuşabiliriz. Arzu eden arkadaşlarımız encümene müracaat etsinler, bunun üzerinde konuşalım. Artık kelime ve tâbir üzerinde değil, cümle ve ruh üzerinde konuşalım. (Maddelelere geçilince sesleri)

Beyefendiler; esbabı mucibe meselenin esası ve çerçevesidir. Binaenaleyh bunun etrafında mesele hallolmuştur. Madde üzerinde söyleyeceğimiz her şeyi madde bahsinde konuşuruz. Eğer zevait varsa hafzederiz.

Efendiler, bu nokta üzerinde Heyeti aliyeni uzun uzadıya taciz etmek istemem. Bu hususta birçok arkadaşlar söz söylenmiş olduğu için bendenize de müsaade edersiniz zannederim.

Encümeninizin noktai nazarı olmak ve heyeti umumiyenin takibettiği büyük gaye üzerinde arkadaşlarıma kasredelim diye rica ettiğim noktayı tavzih etmek sadedinde bendenize müsaade edin, birkaç kelime söyleyeyim.

Efendiler; biz neyiz? Neye geldik? Birçok arkadaşlarımız bunu söylediler. Bir kere tarih önünde vazifemizi düşünelim.

Efendiler, Safeviye Âli Büveyhi hükümeti değiliz. Altı yüz senedir alemdarı İslâm olan hükümeti İslâmiyemiz ve bizim büyük bir mazimiz vardır. (1 300) senedir dünyaya naşırı vahdet olanların; yani ilânı tevhidedenlerin, vahdaniyet akidesini ilân edenlerin alemdar ve mümesilleriyiz. Bu dinin bayraktarlarıyız. Ve bunu neslen; beneslen omuzlarımızda taşıdık. (Alkışlar) Efendiler; tabii bir Tavaifi Mülûk devri geçirmek istemeyiz. Biz muazzam gayelerimizin ve tarihin, dinin, milletin üzerimize tahmil ettiği vazifelerin önünde düşüneceğiz. Bugün hükümetin kuvveti, hükümetin şahsiyeti noktai nazarından biz iki üç seneyi, beş seneyi değil, 600 seneyi ve 1300 seneyi, düşünüyoruz. (Yaşa, sesleri) Dünyada bir saadeti müştereke tesis etmek için; insanlar arasında sunufu muhtelif imtiyazatı, sunufu içtimaiye mücadelatı ilân

olunurken ve hâlâ da hükmü ferma olurken, biz 1300 sene evvel dünyada müsavat akidesini ilân edenlerin evlâdınız (Alkışlar) efendiler : Bir Fas, bir Mısır önünde Salıbiyunun emelleri onları çiğner, onları geçer, ona âlemi islâm yetiştirmez, fakat İstanbul üzerine el atıldı mı, Hint, Çin, dünya ayağa kalkıyor. Neden bu? Çünkü, altı yüz seneden beri peygamber emanatını kamı pahasına muhafaza eden bu milletin yaptığı vakayii azîmenin mefahiri hâlâ üzerimizdedir ve onların hayalini, onların yaptığı fedakârlığın hayalini üzerimizde taşıyoruz ve onun için dünya bize, ümidi müstakbeli olmak üzere bakıyor. Binaenaleyh, bizim yalnız teşkil ettiğimiz Büyük Millet Meclisinin havzai idaresine dâhil olanları değil, dünyanın her tarafında bulunan islâmların ümidi müstakbelisiniz. Hint'in, Mısır'ın, Efgan'ın tezahüratları bunu gösteriyor. Onların hayatınızla alâkai mâneviyesi var. Bunu isterse inkâr etsin düşmanlarımız : Fakat onlar bunu bildikleri için üzerimize yürümek istedikleri zaman, dünya bize dönüyor, bu alâkada yüzlerce senelik kanınız, şanınız, mefahiri ecdadınız vardır. Binaenaleyh Meclisi Aliniz bir ihtilâl meclisi değildir. Bu meyandaki ifadatı bendeniz reddediyorum. Meclisimiz. İhyayı İslâm için, ruhu ecdaddan doğan ve buraya toplanan bir icmai ümmeti İslâm'dır. (Alkışlar) Binaenaleyh, vazifemiz kısa, dar ve âni hedeflerde değildir. Maşeri ve daimî esaslardadır. Beşeriyet arasında, demin dediğim gibi, tekrar ediyorum, mefkûrei vahdaniyeti neşrü temsile memursunuz. Siz, sünufu meratibi içtimaiye hâkimiyeti yerine şeri ve kanunun hâkimiyetini, ilmü sayın faziletini ilân eden bir akidenin hadimlerisiniz. Binaenaleyh, efendiler; siz hâkimlersiniz ve önünüzde duran tarihi ecdattır. Sizin hedefleriniz zevat değil, mâkamattır. Fâniler değil, esaslardır; bu nokta üzerinde deminden serdettiğim mütalâatı tekrar ederek diyorum ki, mâruz nukatı, bu kanuna temel gibi, çerçeve gibi yazmaya bizi sevk eden budur, bu iki faideyi yazmaya bâzılarınca belki lüzum yoktur. Hissiyattır, fakat bu hissiyat ile biz kaybetmiyoruz. Belki üzerinde yükseliyoruz ve âdi muvakkat hedeflerden uzaklaşarak hükümetimizin şeklini tesbit ediyoruz. Bunun için bu bahsi artık kapanmış addediyorum. Şimdi metni kanuna geçiyoruz. Muhterem arkadaşlarımızdan bir zatı âlikadir buyurdular

ki; bu kanunun ismi ile, metni arasında ne münasebet vardır? Aynı şey üzerinde diğer bâzı zevatı kiram dahi söz söylediler. Dün Mahmud Esad Beyefendi biraderimize cevaben arz ettiğim bâzı nukatı tekrar arz etmek ve burada kısaca kanunu heyeti umumiyesiyle gözden geçirmek isterim. Rica ederim, elinde bulunanlar takip buyursun. Elinizdeki kanunu bir kere daha okuyunuz. İstifadedeli olacak.

Efendim, Heyeti Vekilenin vazifesi icraiyesini, dün dahi arz ettiğim vehile, sırasıyla ber tafsil tâdat ve ihata etmek bizim için gayrikabildir. Bu, kavanini devleti yeni baştan yazmak gibi olur ve noksan vukuu tabiidir. Behçet Beyefendinin demin buyurdıkları kanun, Esaside mevcuttur. Ve buraya sıkıştırmak zaittir. Binaenaleyh, Heyeti Vekilenin Meclisi Alinin karşısında neler yapması mümkün değildir? Ve onun haricinde olarak ve kavanini mevcudeye tevfikkan ve binaen yapacakları şeyler nelerdir? Bunları ayırmak lâzımdır. O halde; had nedir? İki heyet arasındaki had Meclisi Millinin vazaifi âliye icraiyesine Heyeti Vekilenin dokunamamasıdır ve dokunamaması için biz, bu haddi çizdik. Ve dedik ki, şu ve şu işler Meclisi Aliye aittir. Bunun haricinde ve bittabi kavanini mevcudei devletin ve yaptığımız nizamların tatbiki da onlara aittir. Heyeti Vekilenin vazifesi bu kanunda görülmüyor demek, kanunun birinci maddesini iyi okumamak demektir. Eğer arzu buyurulursa (Kavaninin ve nizamati mevcudei devlete tevfikkan ifayı vazife ve icrayı hüküm etmek vazifeleridir.) cümlesini koyarız. Behçet Beyefendinin gayet güzel olan mütalâatlarından bâzılarını zikrediyorum. Buyurdular ki; burada Heyeti Vekileye yalnız tevecihi mükâfat konmuş ve tevecihi cezaya ait hiçbir şey konmamış ve Heyeti Vekileye ait şeyler yalnız bunlar mıdır? Efendiler bu kanuna bizim aklımıza gelen mevat konmuştur. Daha başka neler konması lâzımgeliyorsa, muhterem arkadaşlarımızın tetkiklerine müstenit tekliflerine intizar eyleriz. Kanunun iki, üç ve dördüncü maddeleri; Heyeti Vekilenin vazaifine ve onuncu maddesi de Heyeti Vekilenin tarzı intihabına aittir. Ve kabine meselesi diye mevzuubahsettiğimiz nokta da budur. Velhâsıl kanunun 11, 12 ve 13 neü maddeleri vükelânın vazaifi umumiye ve hususiyelerinden mütevellit mesuliyetlerini söyler ki, bunda mesuliyeti maliye ve mesuliyeti ce-

zaiye keyfiyetleri de sarahaten, mevcut ve dâhildir. Ama siz tafsil isterseniz tafsil olunabilir. Heyeti Vekilenin, her ne suretle teşekkül ederse etsin, Meclis Reisine karşı vazı ve mevkii aradaki 5, 6, 7 nci mevaz ile tesbit edilmiştir ve zannederim hududu vazaifte birbirinden ayrılmıştır ki, bu da, selâmeti muamele, her tarafın serbestçe işine yapışabilmesi ve salâhiyetlerin yekdiğerinden tamamen ve toplu halde tefriki içindir. Biz bundan başka bir çare bulamadık. Daha iyi çare bulan varsa arz etsin. Bu mesele hakkında noksanlarımızı arkadaşlarımız söylediler ve bunlar üzerinde icabederse uğraşabiliriz.

Bizi, bu kanunu müstacelen takdime icbar eden hususta, birçok arkadaşlarımızın bu nikat üzerinde mütalebatı müsterekede bulunmalarıdır. Mesuliyete mütaallik olan ve bundan aşağıdaki mevadda yazıldığına göre; Heyeti Vekile nasıl iş görür ve nasıl intihabolunur ve ne gibi işler yapar ve Meclisi Âliye ve Meclisi Âli Reisine karşı vaziyetleri nedir? Keza Meclis Reisinin hukuku mürakabesi ve salâhiyeti nedir? Heyeti Vekile mezuniyetleri haricindeki muamelâtlarından dolayı ne suretle teziye edilebilirler? Bunlar hep alâkaderilimkân yazılmıştır. Tabii basit ve iptidaidir. Fakat bizi tenvir buyurursunuz ve bahsinde ayrı ayrı konuşuruz.

Arkadaşlardan diğer bir zat, bu kanun ile isim arasında münasebet var mıdır? diyorlar. O zata sorarım, rica ederim sualleri ile şu eser arasında bir fark ve münasebet var mıdır? Bu kanunun menbaı ilhamı nedir? Suallerine de cevaben diyorum ki; mahkeme tarih, hâtırai ecdat ve dünyanın her tarafından bize bakan mâşerî İslâm'dır. Müvekkilimizden aldığımız hudut ve vezaiftir. Müfid Efendi hazretleri gayet kıymetli olan beyanatı meyanında bir noktaya işaret buyurmuşlardır. Diyorlardı ki, evvelâ Meclis kendine ve ondan sonra Heyeti Vekileye kanun yapmalıdır. Bu, gayet güzel ve gayet mantıki bir noktadır ve bendeniz de itiraf ederim. Ve kendilerine cevabolarak birinci maddeyi takdim ediyorum. Hukuku hilâfet ve saltanata ait bütün hukuku Meclisi Âli üzerine almakla kendisinin kâffeı kuvanın menbaı ve külliyyatı bulunduğunu söylemiş ve kendisi için olan bu kanunu ortaya koymuştur. Külliyyatı olmıyan cüziyattan bahsedemeyeceğimizden bu mesele bizim için zaruridir.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Hükümdara aid olan hukukun doğrudan doğruya Meclisi Âlide tecelli etmesi Meclisi Âlinin sıfatı icraiyesini tarif etmez. Meclisi Âlinin vazifesi icraiyesi başka hükümdara ait hukuk başka; eğer bu farkı da gösterirseniz bendeniz kabul ederim...

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Kimin vazifesi icraiyesini istiyorsunuz?

MÜFİD Ef. (Kırşehir) Meclisin.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Haki miyet bilâkaydüşart senindir cümlesi kâfi.

SALÂHADDİN B. (Devamla) Teşkilâtı Esasiye Kanununun yedinci maddesinde Meclisi Âlinize teveccüh eden hukuk budur. (Ahkâmı Şer'iyenin tenfizi, umum kavaninin vaz'ı; tadili, feshi, muahede ve sulh akdi ve vatan müdafaa-sı ilânı gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir.) bir kerre bunlar tamamen mazbuttur. Bundan fazla olarak (Ahkâmı Kanuniyenin muhafaza ve icrası bilûmum kavaninin tefsiri, istikraz ve imtiyaz mukavelelerinin tasdikı, rütbe nişan ve menasib tevehi, Heyeti Vekilenin teşkili, münferiden veya müğtemian ıskatı ve tâ-yini mesuliyeti kuvayı berriye ve bahriyenin kumandası umumi veya hususi seferberlik ilânı Hükümetçe akdolunacak mütarekenin tasdikı ilâh... Hukuk dahi Büyük Millet Meclisinin doğrudan, doğruya cümle vezaifindedir.)

BİR MEBUS B. — Hepsinde noksan vardır.

SELÂHADDİN B. (Devamla) — Bizim yaratmak iktidarımız yoktur. Bâzı arkadaşlarımız diyorlar ki; filân yerden kopya etmişsiniz. Efendim biz bu kadar yaptık, Heyeti Aliyeniz tenvir ederler. Biz iddiayı fail için değil burada ancak zaruretleri ifade için geldik ve eğer bu zaruretlerin ifadesinde birinin hakkı diğerinin hakkına geçmemişse maksat hâsıl olmuştur. Çok büyük şeyler hâsıl etmeye kendimizi muktedir göremiyoruz.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Bu da kadir ve fazlınıza delâlet eder.

SELÂHADDİN B. (Devamla) — Estağfirullâh.

Binaenaleyh bütün bu suallerin karşısında tekrar ve iddia ediyorum ki; kanun, ancak ve ancak Heyeti Vekilenin mesuliyetini câmidir, câmi değil hâmidir, yani havidir. Binaenaleyh bunun haricinde bana bir iddia ispat etsinler :

SIRRI B. (İzmit) — Reis Bey sonunda cevap vereceğim.

SELÂHADDİN B. (Devamla) — Rûfeka-yı Kiramdan bâzı zevat mesuliyeti siyasiye maliye ve cezaiye hakkında birtakım ahkâm bulunmasını buyurmuşlardı. Şimdi biraz evvel arz etmiştim. Bu mesuliyetler tasrih edilmiştir. Buyuran zannederim Trabzon Mebusu Muhteremi Hafız Mehmed Bey olacak. Evet Vükelânın mesuliyeti siyasi olur, malî olur, cezai olur. Siyasi mesuliyetler, sual ve istizah suretiyle tarafı âlinizden tevcih olunur ve vekilin nihayet iskatını mucibolur. Keza; Meclisi Âlinizin bir encümeni hesabı vardır. O bütçedeki sarfiyatı kavanini mevzuai maliyeye tevfiakan tebyin ve tenkid eder ve üzerlerine hükmeder ve bu iki madde kendilerinin mesuliyeti cezaiyelerini de istilzam edebilir. Yahut mesuliyeti cezaiyeyi mesâlli âliyei Devletin suveri halline ve idaresine nazaran doğrudan doğruya tevcih buyurursunuz. Fakat bunlar on üçüncü maddenin şu birinci fıkrası içinde yazılıdır. Encümeniniz bunun için tavzihe lüzum görmedi. Meclisi Âliniz isterse bahsinde zikrederiz.

Madde 13. — Vekiller hükümetin siyaseti umumiyesinden müştereken ve dairelerine taallük eden umurdan münferiden Büyük Millet Meclisine karşı mesuldürler. Binaenaleyh, Hükümetin siyaseti umumiyesinden müştereken mesuliyet kabul ediyoruz ki, bu bizim arz ettiğimiz faideli bir usuldür. Zaten vaziyeti hazır bundan başka bir şey değildir. Bugün bir Heyeti Vekile vardır. Halbuki kanununuzda muharrer değildir. Fakat bu suretle iş görmek lüzumunu sevki maslahat onlara ifham etmiş, onu yapıyorlar ve bizde onu yazdık. Bunu yapmakla bizi kabine yapmak gibi, şeylerle itham ediyorlar. Bu çürüktür. Mevcudolan ve mazharı tasvibiniz bulunan muamelât ve ahkâm bundan ibarettir. Başka bir şey değildir. Yalnız bugün size karşı hukuki mesuliyetleri yoktur. Havadadır. Tutamazsınız, mesuliyet nokta nazarından. Mesuliyet arıyağınız bir vekili iskât etmeye kalkışsınız, halbuki mesuliyeti umumiye tahammül eden karşınızda hiç kimse yoktur. Tefrik edilmemiştir. İşte bütün kanunun hikmeti ruhu sizin iera umurunda kudretinizi size karşı daha parlak surette kullanacak bir uzuv bulmak ve

onu arzunuz gibi çalıştırmaktır. Onunla sizin aranızda olan program ya sizin verdiğiniz veçhe, ya onun sizden anlıyarak, ittihaz ve takdim ettiği bir veçhedir. Bu iki şekil gözünüzün önünde bulunarak, vekille siz karşı karşıya icrayı tetkikatta, harekâta bulunursunuz. Binaenaleyh vazife ile mesuliyeti bir şekli salim altında cem edip huzuru âlinize arz için bundan münasip bir vazı bulamadık. Bulanlar arz etsin. Kabul edeceğim.

Efendiler : Arkadaşlarımızdan bir zat, vükelâ için bir kanunu ceza yapılmasından bahsetmişti. Demişti ki, emniyet ettiğimiz mesele gayet mühim bir şeydir. Vükelâ için tevcih olunacak mesuliyeti cezaiye ağır olmalıdır çünkü hayatı memleket aşağı-yukarı ellerindedir. Binaenaleyh kanunun içerisinde vazifelerini hüsnü ifa etmezlerse sehpayı idam gibi ağırca bir ceza göstermek lâzımdır. Buna hacet yoktur. Meclisi Âliniz bir Meclisi müstemirdir ve vükelâ her zaman için gözünüzün önünde ve murakabe altındadır. Binaenaleyh sizden aldıkları veya size arz ve taahhüdedip yaptıkları işi takip buyurabilirsiniz. Eğer heyetiniz, yalnız bir heyeti teşriye olur ve yalnız senede dört ay çalışarak, sekiz ay Heyeti Vekilenin yaptığı şeyleri takibedemezse onları daha ziyade tesir, tehdit altında bulundurmaya düşünürsünüz. Biz buna muhtaç değiliz zannederim. Birbirimizin işini ayna gibi görüyoruz, takib ediyoruz, emniyetimiz kalb itibarıyla mevcuttur.

BİR MEBUS Bey (Soldan) — O başka. O vakit kanuna lüzum yoktur.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Hayır efendim, dimağ başkadır beyefendi. Dimağdan bahsolunamaz. Vekil arkadaşlarımın hüsnüniyeti olmadığını ben iddia edemem. Fakat zatîâliniz ederseniz, çıkar kanaatinizi delâil ile serd edersiniz. Onun için efendiler, Divanı Âlinin mevcudiyeti onlara kâfidir. Onların irfan ve vicdanları ne gibi bir mesuliyet kendilerini beklediğini idrake kâfidir. Vükelânın vazai fi mütenevvasına nazaran mevcudolan ahkâmı umumiye kanuniye haricinde ve onlardan daha şedit bir ceza tâyini suretiyle bir kanunu ceza yapmak, ne bugünün vazifescidir, ne de doğrudur. Zaten kanunu cezanın ahkâmı umumiyesi emniyeti umumiye suiistimal ve sair ağır meselelerde fevkalâde ağır cezalar verir ve siz bunun haricinde de

çıkarsınız; salâhiyetiniz mutlakdır, mukayyet değildir. İstiklâl mahkemeleri şuna, buna ceza tertibediyor. Bunları kanunu cezanın fevkinde yapıyorsunuz. Binaenaleyh bizi ne için takyit ediyorsunuz? Kanuna vükelânın mesuliyeti bahsinde kanunu cezanın mevaddından fikarat ilâve edilmesi meselenin ruhundan uzaklaştırır, doğru değildir.

Diğer bir zatın, Şeref Beyin mütalâalarına atfikelâm ediyorum: Muhakemei vükelâ için Divanı Âliye lüzum var mıdır? buyuyorlar. Efendiler, Meclisi Âliniz müstesna bir mevkidedir. Bütün kuvveti eline almıştır. Binaenaleyh memleketi idare için İstiklâl mahkemeleri göndermiştir. Zaten Divanı Âli bu İstiklâl mahkemelerinin bir nevi aharıdır. Binaenaleyh bu kadar azîm mesuliyeti üzerine alarak bu Devleti cenebj tasallütundan, işgalden kurtarmak ve evlâtlarını bir yere toplamak dâhilde emniyeti tesis etmek gibi vazai fi deruhde eden bir Meclisi Âlinin vükelânın itham ve muhakemesini kendi içerisinden hariç bir heyete, bir mahkemei adliyeye teffiz etmesi doğru mudur, değil midir? Takdirinize havale ediyorum. (Değildir sesleri). Bu vaziyet başka vaziyet değildir. Binanealeyh Divanı Âliyi şekil noktai nazarından almadık. Eski kanuni esaside var diye hali hazırın ruhundan aldık vazai fi siyasiyelerinden Heyeti Vekileyi ancak mesul edecek şizsiniz, takibedebilecek şizsiniz ve siz hükmedebilirsiniz. Nazariyat itibariyle bu doğrudur. Netayie itibariyle belki doğru değildir, diyebilirsiniz. Yalnız efendiler bu mesele bir idrak meselesidir. Bu nokta üzerinde hiç kimse mehakimi saire daha fazla çalışıyor, Divanı Âli daha çabuk yapmaz diye iddia edemez. Dünyada bütün mehakime bakabilirsiniz. Rusya'da Soho pilinof dâvası senelere sürmüştür. Bulgaristan'da bir buçuk sene gitmiştir. Bizde Balkan muharebesi müsebbipleri hakkındaki muamele intacolummamıştır. Bunlar her yerde aynı esbaba tâbidir ve saire. Binaenaleyh bunu bir mikyas almak doğru değildir. Bu noktayı da geçiyorum. (Bravo sesleri) Şu anda müttefikiz ki, bilûmum ahkâm bir yerde olsun. Bu gayet şâyânı arzu bir meseledir. Bendeniz de tasdik ve kalbimde tutuyorum. Fakat bugünkü vaziyete nazaran Divanı Âli Meclisi Âlinin âzasından mürekkep bir mahkemedir ve vazai finin ifa emrinde önüne geçecek evvelki gibi gayrimesul kuvvetler kalmamıştır.

En mühim itirazdan birisi Heyeti Vekilenin tarzı intihabı meselesidir. Yani kanunun onuncu maddesidir. Niçin bunu yazdınız dediler? Efendiler vazifeyi güzelee tefrik edebilmek için devlet umurunun külliyatından Meclisi Âlilerine karşı mesul olacak bir zat irasî lüzumunda ekseriyeti azimemiz mütefekunaleyhtir, zan nederim ve bu şekli hale göre mesalihi icraiyyeyi umumi olarak ihata ve o suretle çalışarak arkadaşları bilitimat irae etmek üzere ve arkadaşımıza o tarzda tevcihi vazife eylemek ve ona göre esaslı bir mesuliyet tatbik eylemek hususuna ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan dolayı yazılmasını mucibolmuştur. Diyolar ki, bizim intihabı vükelâ hakkında kanunumuz vardır. Onu tatbik ederdiniz. Efendiler, o kanunu aynen kabul etmek ve aynen tatbik etmek ile iktifa ve mesuliyet ve vazai finin tarzı taksim ve tevziinde daha mütekâmil bir mevkie geçmekten istîğna eylemek için bir sebep yoktur.

Her mebus gibi, encümeniniz de bu hususta bir teklifte bulundu. Tetkik edersiniz. Bunu beğenmezseniz nasıl olacağını, ne suretle begenileceğini izah edersiniz. Encümeni ikna edersiniz, yaparız. Bilmem arzu edilir mi? Bu noktayı bir parça tavzihe lüzum vardır. Onuncu maddenin birinci satırını ele alıyorum (Heyeti Vekile Reisi ile Umuru Şer'îye Vekili Meclis tarafından intihab olunur). Acaba nasıl intihab edilir? Efendiler biz sizin hukukunuza aidolan şeyi kendi hesabımıza göre takyit veya tahdit gibi bir şey yapmadık. Bu mesele; umuru icraiyenin mesuliyetini deruhde edecek zevatın doğrudan doğruya intihab edilmesi Meclisi Âlinin takdiriyle hallolunacak bir meseledir. Bunun için bu meselede kanaatinizi açıkça söylersiniz. Bâzi gûna esaslara bâzi gûna ihtisaslara lüzum vardır deniyor. Bu sizin bileceğiniz iştir. Biz sizin kanaatinizi tahdit ve takyid etmek istemedik ve alehtlak yazdık alehtlak yazmasa idik o zaman hakkınıza tecavüz etmiş olurduk. Biz bunu istemiyoruz. Yalnız bir meselede menfaatle mazarrat taarruz ederse, menfaat nerede ise, oraya gidilir. Binaenâlâzalik bu noktada; bu mülk ve millet in mesaili icraiyesini deruhde edecek olan zevatın tarzı intihabına müessir olacak avamil ve malûmat neyi icabettirirse, onu kabul etmelidir. Bu meselede görüştük Heyeti Vekile Reisi mebuslar tarafından intihab edilerek, itimat rey talebeder dedik. Bunu söylememiz, kabine şekli

diye birçok arkadaşlarımızın tehaçümü mütevalisi esasını teşkil etmektedir. İlk celsede heyeti aliyelerine arz ettiğim veçhile devlet umurunu, biz kül ve tam halinde düşünmek istiyoruz. Mesaili devlet; meselâ muhterem arkadaşlarımızdan birisi devleti bir vücade benzettiği gibi, ben de diyorum ki bir kol, bir ayak ayrı ayrı aksamı idaredir. Umuru harbiye, umuru sıhhiye, umuru nafia bir devletin, bir heyeti müctemianın bir camiai idarenin aksamı idariyesidir. Bu aksam yalnız başına bir mahiyeti tammeyi haiz değildir. Mahiyeti tammeyi haiz olmıyan cüzüleri intihabetmekle hâsıl olan mecmunun mânası nedir. Bunun mânası yoktur. Mânası bizden veçheyi alır, diyorlar. Veçheyi alır diyorsunuz, veçheyi kalbden alırlar. üç yüz kişinin vesaiti fikriyesini, esaslı ve ihtalı çevirmesi için vükelâ kadar şunu cariye-den tamamiyle haberdar olması ve tecrübenin verdiği ihatayı kazanması lâzımdır. Heyeti Âliyenin kanaati kâmile ve salimesi ve muhakemei selimesi vardır. Fakat önünüzde dermeyan edilecek mesaili tetkik ederek, onları külliyyatı umurda ya kabul edersiniz veyahut reddedersiniz. Binaenaleyh Devlet idaresinde fikri müveceh tâyin ve irae ederek mesalihi Devleti biz idare edeceğiz, vükelânın başına bir icra reisi lâzım değildir, dersenez bu doğru mudur? Bir noktai vahdette birleşemiyen umurun mesuliyeti kime yüklenecek? İcraat umurunda serbest yürümek noktai nazarından size diyorum ki, Heyeti Vekile Reisine ihtiyaç barizdir. Onlar böyle cüzüleri halinde intihab olunurlar o cüzüleri bir araya getirerek kendileri aralarında iş görürler, ve bizden veche alırlar demek bir mânayı tam ifade etmez. Efendiler mesuliyeti mecmuanın sahibini gösteriniz. Yani mesuliyeti idariyenin heyeti umumiyesinin mânasını veriniz, o zaman onu yürütebilirsiniz. Ve illâ o zaman karşınıza ne bütçe gelebilir. Çünkü o bütçede akasımı idare olduğu için, her vekil büyük bütçenin üzerine dayanır, sizden para almağa çalışır. Veyahut büyük veçheler almaya çalışır. Halbuki mesalihi devlet ona tahammül etmez taarruz eder. Binaenaleyh bunun bâriz taarruzlarını hal için bir muhakemei hal lâzım olacak. Burada iş yürümiyecek. Böyle Devlet idaresi olamaz. Bunun külliyyatını arzuınıza tevafuk ettirecek bir kafa lâzımdır. Binaenaleyh bu vazifeyi derhude edecek zatı, rüfekâsını in-

tihap hususunda bir parça serbest bırakmak istemez misiniz? Nasıl olur da bu kadar azim mesuliyeti tahmil ettiğiniz zatın, ben şununla çalışırım demesini çok görüyorsunuz? Bunu kısa kesmek için bendeniz şu yolda bir teklifte bulunuyorum.

Biliyorsunuzki efendiler; Teşkilâtı Esasiye Kanunu geçen sene kabul edilineye kadar cari olan usul; Meclisi Âli Reisinin doğrudan, doğruya idaresi altında vekilleri idare etmesi idi. Bilâhara bir kademei terakki yaparak ve idarenin esasını sarsıntıdan kurtararak bu işi bir icra reisine bıraktık bu suretle icra umurundan İcra Vekilleri Reisi ve rüfekâsı mesul kılındı. Evvelki idarede tesanüt ve intizam temini için Meclis Reisi kanaatine muvafık olabilen arkadaşlarını Meclisin reyine arz ederdi ve bununla biraz tesanüdü idari temin edilmmişti. Şimdi, bu mesuliyet bir icra reisinin üzerine verildiği halde, neden 0,2 - 3 zatı arkadaşlarımız arasından intihabederek vekâlet için size arz etmesin? Eğer siz onun intihabedeceği üç, dört arkadaşı biz vereceğiz, dersenez mesuliyetini takyidedersiniz. Bu olamaz.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Başka bir şekil hazırladınız mı?

SELÂHADDİN B. (Devamla) — Bir teklif arz edebilirim. Daha düşünürsünüz. Ne isterseniz onu yaparız. Ezcümle Meclisi Âlinin beş şubesi ve on beş encümeni var. Ekâlli yirmi zat bu encümenlerle temas etmiş ve teveccühünü kazanmıştır. Bir de Riyaset Makamı vardır. Demekki, 20 - 25 zattan mürekkep bir heyet, icra salâhiyetine haiz olan zatla bir arada, Meclisten bu iş için münasibolan arkadaşlardan, her vekâlete iki veya üçer kişi olarak bilmüzakere intihabedeceği namzetlerin pusulası Heyeti Umumiye gelir, bu hususta Heyeti Umumiyenin bir hakkı tercihi olur. Şu suretle istediğiniz vekillerinizi yine siz intihabedin: Fakat hiç olmazsa icra reisi olan zatın kendi kanaatiyle müterafık, mütevakıf arkadaşlar arasından intihabetmiş olursunuz. Şu halde bu tarz bir şekli mutavassıt olur. Gerçe, salâhiyeti icrasını takyideder, fakat birinci şıkkı kabul etmezseniz ve bu şekli daha muvafık bulursanız kabul buyurun benim hatırıma başka bir şey gelemiyor. Üç yüz kişilik bir heyeti âliyenin yirmi yirmi beş kişilik bir zühdesinin mütalâası alınacak.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Bu husus zatiâlilerine aittir, encümene ait değildir.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Hayır şahsına aittir.

Sonra arkadaşların daima buyurdıkları kabine, kabine... Halbuki maksat kabine değildir, efendiler; bir hakikat olarak söylüyorum. Devlet idaresi aksamı idare halinde tedvir edilemez. Kül ve mecmuu halinde idare olunur. Binaenaleyh bu işi üzerine alan zatın arkadaşlarını intihabetmesi ve onları istediği bir program etrafında yani münasip görülen ve zihinlerde takarrür eden bir gaye üzerinde çalıştırmak istemesi bir emri tabii ve haktır efendiler. Bir taraftan mesuliyet dersiniz, diğer taraftan hak vermezsiniz, bu nasıl olur? Sorarım size. İnsaf buyurun başka surette idareyi sakatattan kurtarmak bendeniz için çok güç bir şeydir. Bu başka kabineler değil, başka hükümet değil ki... Biz müstemirren hükümetin başındayız. Hükümeti kendimiz murakabe ediyoruz.

Velhasıl efendiler mesele intihabı vükelânın ve kuvvei icraiye'nin Meclisin emniyetini zâmin ve kendilerinin serbestî hizmetini ve muvaffakiyetini mucibolacak bir şekilde hallidir. Huzuru âlinize arz ettiğimiz madde ile şu teklif üzerine gerek Heyeti Vekile arkadaşlarımız, gerek Meclisi Âli arkadaşlarımız bu nokta üzerinde fikirlerini bize söylesinler, ona göre maddeyi düzeltelim meselé bitsin.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Riyaset hakkındaki beşinci maddeden maksadınız nedir?

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Burada Şeref Beyefendinin sözlerine cevap vermek isterim. Diyorlar ki, evvelâ hükümdarı veya, Reisi-cumhuru yapın, badehu Heyeti Vekile Reisi yapın. Mahmud Esad Bey biraderimiz aynı şeyi söylemişlerdi. Efendiler bir Reisicumhur yapın yahut hükümdar yapın, ondan sonra bir İcra Vekilinizi yapın; biz birtakım nazariyatı hukukeyi önümüzde düstur tutarak, mutlâka böyle olurmuş, tatbik ediniz diyerek gelmedik. Biz hâdisatı ve vakayii, tecrübeyi takib ediyoruz. Binaenaleyh kitaplarda yazılı olan eşkâli ile bizim arz ettiğimiz şekilde ayniyet ve mutabakat aramaya hacet yoktur. Bizim Meclisimiz kuvvei teşriye Meclisi değildir. Bu noktayı tekrar hatırlatmak isterdim. Dün gayet vâkıfane cereyan

eden müzakeratta tamamiyle gûya biz Meclisi Âlinin hukukunu elinden almışız, tamamiyle ve kaffeten, kuvvei icraiye diye muayyen zevata vermişiz, kuvvei icraiye üzerimize istibdat yapar deniliyor. Bilâkis kuvvei icraiye elinizdedir. Ve âdetâ esir vaziyetindedir.

Temamiyle murakabe, hakkı icra sizdedir. Onlar ancak muvakkaten ve vekâleten namınıza bir hak almışlardır ve herkes bir anda icra edemez. Tabii bu bedihidir, efendim. Müfid Efendi Hazretlerinin burada buyurdıkları noktayı hal edeceğim. Büyük Millet Meclisi Reisi ile İcra Vekilleri arasındaki münasebat gayet nazik ve çok şayanı ehemmiyet bir mesele-i azîmedir. Siyaseti icraiye'nin mesuliyetini tekeffül eden heyetin bu mesuliyetine mukabil işinin sekteye uğramamasını talebetmekte hakkı vardır. Bu noktayı nazardan mesalîhi cariyeyi umumiyenin yani birçok kâğıt işleri vardır. Seri bir surette hakkı tasdikla ıktiran etmesi lâzımdır. Lâkin herşeyin mi hakkı tasdikla ıktiran etmesi lâzımdır? Hayır; Meclisi Âli Reisinin, Meclisi Âlinin esasatı teşekkülüyesine ait Meclisi Âlinin emniyet, selâmet ve gayede muvaffakiyetini temine hizmet eden nukatai esasîye de kuvvei icraiye yürüyor mu? Yürümüyor mu? Onu murakabe etmek vazife ve selâhiyeti vardır. Kanununun beşinci maddesinin ikinci fıkrası eksik yazılmıştır. Bu eksikliği kâfi derecede izah etmiyor zannedirim. Arkadaşlar; bu eksik denilen nokta kendimce yoktur. Bilhasna; esbabı mucibe mazbatasında bu noktanın ne olduğu tamamiyle yazılmıştır, iki gün zarfında ikmal olunmayan hususta mesuliyeti deruhte etmek şartıyla icraya makamı icra mezun kılınmış demekle bu icra makamının herşeyi yapacağını mı zannediyorsunuz? Hayır, efendiler; bazan scrian icrası lâzımgelen işler olur. Birçok vazaiif olur ki, tehhüre muhtaç değildir. Memlekette ve Mecliste kendisinin birçok vazaiifi vardır. Mütemediyen evrak memuru gibi talkip ve intizar edemez. Esasen tasdikla doğru olmıyan hususatı, Meclisi Âli Reisi sizlerin herbirinizin malik olduğunuz hukuktan daha ziyade mevkiinin vaziyeti itibariyle doğrudan doğruya Meclise takdim eder ve iradei milliyeyi alır, onun üzerine tebligat yapar. Binaenaleyh iradenizin icrası ile, Meclisi Âlinin âmal ve temenniyatıyla mutabık olmıyan şeyleri icradan kuvvei icraiye'yi menedebilir.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Madde tashih edileydi pek iyi olurdu.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Kelime veya cümle ilâve olunabilir. Arz ettiğim vechile esbabı mucîbe mazbatasını sonra kaleme alınmıştır.

Bu kanun evvelece hazır bulunmuş ve arzu, acile izhar buyurulduğu için geçenlerde takdim edilmiştir. Daha başka nıkat varsa tenevvür ederiz efendim. Meselâ biri der ki, 48 saat azdır, efendiler biz bunu icraat noktaı nazarından böyle bulduk. Daha başkaları der ki, şu kadar olmalıdır. İspat ederse onu da öyle yapar ve o noktaya da gideriz.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Meclisin hâkimiyetine dair bir nokta vardır.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Bizim kanaatimiz odur.

HAFİZ MEHMED B. (Trabzon) — Maddeler üzerinde müzakere edecek miyiz?

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Riyasetin vazaif ve münasebet ve hukuku söylenmiştir. Bu gayet mühim bir noktadır ve üç hatip buna dair bahsettiler. Bendeniz diyorum ki; efendiler kanunun esasatı, şekli hazırım ihtilâfi tâyin zavabitidir, sizin istediğiniz kanundur. Avrupa ruhunun taklidi değildir. Aklımıza gelen ve mevcudolan şeyler yazılmış, mevcudolması lâzım gelen hak ve vazifeler aklımıza göre derecedilmiştir. Binaenaleyh istediğiniz kanun budur. Sizin arayacağınız şey bu kanunun heyeti umumiyesinde umurunuzun hukukunu muhil, şeyler var mı? Yoktur. Varsa bunları bize söyleyiniz ve gösteriniz. Şimdiye kadar arkadaşlarımız bu hususta hiçbir şey göstermemiştir. Avrupa ruhu, garp ruhu, parlamenterizm; mütefessih ekanimi selâse nazariyesi dediler. Beyefendiler sorarım heyeti icraiyesinin deminden aleyhinde idarei kelâm eden Durak bey biraderimiz geçen gün verilen müşterek bir takrirlerinde bu hususa şiddetle taraftar ve vâzuulimza idiler.

DURAK B. (Erzurum) — Kanaatim değişmemiştir ve değişemez.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Madem ki, böyledir hangi sabit kanaatlere göre tetkikat ve tashihat yapalım? Onun için benim teklifatım da şudur; icraiyesi daha müemmen kılmak ve masalihi devleti daha güzel bir hale getirmek için ne tarz istiyorsunuz? Sarahaten müspet bir teklif veriniz; ona göre maddeleri düzeltelim.

Trabzon Mebusu Muhteremi Mehmed bey biraderimiz, vekillerle kabine şekli intihabi arasında hukukan fark görmüyorlar. Bunu bir daha izah etmiyeceğim. Çünkü bu ayanbeyandır ve galatı rüyettir. Tecanüs ve tesanüt lâzım mıdır? Temerküz kabineleri nedir? Buyuruyorlar. Temerküz kabineleri de bir fikir irae ve bir program ve bir meslek ihtiva eder. Bir fikrin efkârı saire ile taadülen haddi tatbiki vardır. Bunların hepsi ayrı şeylerdir. Temerküz kabinelerinin mânai siyasisi vardır. Heyeti Vekilede bir mesuliyet vardır. Heyeti Vekilede usulen mesuliyeti müteselsile vardır buyuruyorlar. Beyefendiler, madem ki, Heyeti Vekile vardır ben soruyorum size Heyeti Vekilenin vazifesi nedir? Hukuku nedir? Hangi kitabınızda yazılıdır?

BİR MEBUS BEY — Kanunu Esaside vardır.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — İşte onun için kendilerine sormak isterdim ki, teamül itibariyle Heyeti Vekile varsa hukuku ve mesuliyeti işte bu lâyhadır ve bu lüzuma mebnî yazılmıştır.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Salâhaddin Beye hatırlatırım ki, Kanunu Esasiyi inkâr etmişlerdi.

DURAK B. (Erzurum) — 12 nei maddeyi izah buyurur musunuz efendim.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Mühim nokta, mühim esaslar olduğu için arz edeceğim efendim.

Zekâi Bey biraderimizin parlamenterizm usulünün çürük olduğuna dair nazariyeleri (Hep kabul ederiz sesleri) Hâkimiyeti Milliye'nin tecessüsüne mânidir. Buyuruyorlar soruyorum kendilerinden ki : Hür bir hükümet ne yapar efendiler; tefriki kuva tevhidî kuva, bir ifade olarak bendenizin ağzından burada çıkmıştır. Ve demiştik ki, biz buraya nazariye müdafaa için gelmedik. Bir hükümetin umurunun ne suretle doğru yürüyeceğini göstermek için geldik. Binaenaleyh nazariyatı ilmiyenin münakaşası için yer olmadığını zannediyorum. Biz tefriki vazaif yaptık, tefriki kuva tâbirini tefriki vazaif olarak kabul buyurmanızı rica ederim. Yoksa Meclisin kuvvetleri nefisülemine ve nihayeten müttehittir. Tevhidî kuva ve fakat tefriki vazaiften ibarettir. Bu noktaya Heyeti Âliyenizin hasaten nazarı dikkatinizi celb ederim ve bu nokt-

ta üzerinde kelime tahtiası edecek iseniz ediniz. Çünkü hakikat budur. Biz parlmanterizmde gösterilen tefriki kuvayı tamamen takip ve tatbik etmiş değiliz. Biz tevhibi kuva esasını kabul etmiş ve fakat bundan tefriki vazaifi bu suretle göstermişiz ve başka bir mahiyeti yoktur. Takyit değildir, aynen kendi bünyemize göredir. Yine Zekâi Beyin, esas tevzini kuva olduğuna ve emri tevzindeki salâhiyetlerin Meclisi Âliye geçmesine dair olan beyanatları vardır. Bu tabiidir ve bundan başka bir şekil yoktur, pek doğrudur ve dün Mahmud Esad Bey biraderimizin buyurduğu veçhile eğer bunda istibdadı kuva, bir hâkimiyeti kanuniye varsa, o milletvekillerinin istibdadı, milletvekillerinin hâkimiyetidir ve şüphesiz ki, nispeten en iyi bir usüldür Hiç olmazsa bir hâkimiyeti şahsiye değildir. Efendim; bu noktanın kabulünde cümlemiz mütefikiz. Bir kere düşününüz ki, vaziyetihazırada tevazünü kuva nedir? Ortada hangi hukuk hangi hudutla muayyendir? Hâsılı efendiler. (12) nci madde hakkında encümenin fikri soruluyor? (12) nci madde hakkında esbabı mucibe ihtimal ki, kâfi derecede yazılmamış. Deminden Durak Beyin ifadelerine dikkat etmiştim. Vekillerden her birinin dairesine ait umurdan mezuniyeti tahtında olanları usulüne tevfikân irca olmıyanları Heyeti Vekileye arz eder. Ve bu gibi mevat Heyeti Vekilede bilmüzakere icabı irca olunur. Ancak Devletçe münakit mukavelat, muahedat ile tasdikı mucip imtiyazatın Meclis tarafından kabul ve tasdikı şarttır. Efendiler, bu demek değildir ki, bu vekilleri mezuniyetler tahtında olanları kendileri yapar; mezuniyetleri olmıyanların hepsini Heyeti Vekile yapar ve Meclise bir şey sormaz ve ancak mukavelatı maliye, inhisar gibi imtiyazat, Meclise gelir, başka bir şey gelmez. Efendiler, bu şu demektir.

DURAK B. (Erzurum) — Demektir olur mu? Sârihtir.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Sârihtir. Yani bu demek değildir ki, vekiller münferiden ilâm harb ederler, bütçesini aşırır; fazla para sarf eder; demek değildir. Nereden çıkarıyorsunuz? Hangi mantıktan.

DURAK B. (Erzurum) — Yazdığımız şeyden çıkarıyoruz. Yazdığımız şey açıktır.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Rica ederim, irfanına inandığımız bir zatla görüşünüz, o hakem olsun.

DURAK B. (Erzurum) — Benim okumaya iktidarım vardır. Sözüni geri al : (Hakem olsun diyor yahu sesleri)

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Beyefendi, iktidarınıza bir şey isnadetmek istemiyorum. Fakat iyi anlıyamamışlardır diye söyledim. Geri alıyorum.

DURAK B. (Erzurum) — Sen yazamamışsın efendim.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Efendi zatiâlinize beyefendi diye hitabediyorum; sen diye hitabetmiyorum, burası kürsü edeptir.

TEVFİK Ef. (Kângırı) — Reis Bey, usulü müzakere hakkında söyliyeceğim. Selâhattin Beyefendi yazdıkları lâyhada birçok noktaların kendileri de tashihini kabul buyuruyorlar. Nizamnamemiz mucibince o lâyhayı geri alırlar, tashih ederler, tashih etmek için encümenin istirdat hakkı vardır. Encümene alsınlar tashih buyursunlar, ondan sonra buraya sevk etsinler.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Bu tevecühünüz idrakinizin bir delilidir. Biz eksik olan şeyleri istediğiniz gibi düzeltiriz dedik. Rica ederim. Ne teklifi müspet yaptınız ki, biz bunu geri alalım, icabeden şeyleri anladıktan sonra ve nelerin değişmesi icabettiğine kaani olduğumuz vakitte geri alacağız. Fakat, geri almak için bize müspet deliller gösteriniz.

HÜSREV B. (Trabzon) — Reis Bey, usulü müzakere hakkında bir şey arz edeceğim.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Efendim, eğer Heyeti Aliyenizi rahatsız ediyorsam ki, encümenin bu kadar mühim olan kanun hakkında söz söylemeye hakkı vardır. (Gürültüler)

HÜSREV B. (Trabzon) — Reis Bey, usulü müzakere hakkında bir şey söyliyeceğim. Benim bu hususta arz etmek istediğim şey bunu zaten ikiye ayrılmış olan encümen namına mı? Yoksa Selâhattin Beyin şahsı namına mı dinlemek lâzımdır? Onun için bendenizce Meclisi Âli bunun müzakeresine devamına lüzum görüyorsa söylesin, görmüyorsa encümen meselesi mevzuubahsolsun.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Şurada arz

ettiğim nukat üzerinde müttehidolmıyan varsa söylesinler.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Hepsı müttehidirler.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Arkadaşlar, yalnız arz ettiğim ihtilâf noktası bir mesele iptidaiyedir. Ondan başka arz etmişim ki, kimse muhalefet etmemiştir. Daha sonra bâzı arkadaşlarımızın bu hususta söyleyeceği sözler vardır. Onlar da söylesinler. Şimdilik cevap vermiyorum. Çünkü Heyeti Âliyenizin de yorulduğunu görüyorum. Zaten daha birçok istifade edeceğimiz zevatın mütalâatı vardır. Ondan sonra arz ederim. Bu kadarla sözlerime hitam veriyorum.

REİS — Müzakere bitmedi, eğer arzu ederseniz devam edebilirsiniz.

SALÂHADDİN B. (Devamla) — Hissiyati umumiyeye arzu ederse devam edebilirim. Bugün olmazsa yarın da devam olunabilir.

Muhterem arkadaşlar; yalnız şimdiye kadar serd ettiğim mâruzatımın esasları üzerinde aramızda hiçbir fark olmadığından, bu esaslardan bir tanesi ki; kabine şekli diyorsunuz; biz mevcut Heyeti Vekilenin tarzı intihabında, evvelâ mecmuundan mesul olacak zatı tâyin ettikten sonra, diğerlerini yapmak lâzımdır, diyoruz. Bu veya şu şekilden hangisini isterseniz arzu ettiğiniz şekle ait temayülâtınızı sarahaten ve müdellen izhar buyurursanız ve nikatı sairesi hakkındaki kanaatinizi anladıktan sonra icabı veçhile muamelenin ifası tabii borcumuzdur.

SİRRI B. (İzmit) — Müsaade buyurursanız hakkımda söyledikleri söze cevap vereceğim.

REİS — Sözüünüzü kaydettim. Diğer rüfeka-dan sonra size de söz veririm. Sıranız geldiği vakit söylesiniz.

SİRRI B. (İzmit) — Efendim sıra ile söz istemiyorum. Sualine cevap vereceğim. Müsaade buyurunuz. Kısa olarak arz edeyim.

REİS — Sıranız geldiği zamanda söylesiniz efendim.

SİRRI B. (İzmit) — Kısa söyleyeyim.

REİS — Efendim, bir suale cevap vereceğim, diyor. Bendeniz de oradan veriniz, diyorum.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Reis Bey, bendenizin de mahfuz hukukum vardır. İstedğim zaman onu istimal edebilirim.

DURAK B. (Erzurum) — Reis Bey, müsaade buyurunuz bir şey arz edeceğim.

REİS — Tertibi kelâmı bozmyacağız efendim.

DURAK B. (Erzurum) — Şahsıma ait bir söz vardır. Ondan bahsedeceğim.

REİS — Çok rica ederim, şahsınız için söz yoktur. Ve öyle bir şey olmamıştır efendim.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Sen gibi tâbiratın Meclisi Âlide iradedilmemesini rica ederim. Çünkü benim hitabım beyefendi suretiyledir. Sizden de böyle söylenmesini rica ediyorum ve böyle mukabele etmenizi rica ederim.

DURAK B. (Erzurum) — Bu sizi tahkir mânasında söylenmemiştir. Belki bir sürçü lisandan ileri gelmiştir.

REİS — Susunuz rica ederim.

DURAK B. (Erzurum) — Burası mektep mi susacaksın?

ESAD Ef. (Aydın) — Mektepte nezaket vardır.

REİS — Hakkı kelâmınız vardır. Gelir söylesiniz efendim. (Gürültüler) (Müzakere kâfi sesleri)

Efendim tensip buyurursanız Perşembe günü müzakereye devam etmek üzere tatil ediyorum.